תנ"ך · ראשונים · ספורנו · תורה

ספורנו על ויקרא

ספורנו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספורנו על ויקרא

ספורנו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספורנו-על-ויקרא/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ד 5
פרק ה 6
פרק ו 7
פרק ז 7
פרק ח 8
פרק ט 9
פרק י 10
פרק יא 11
פרק יב 12
פרק יג 13
פרק יד 16
פרק טו 18
פרק טז 19
פרק יז 21
פרק יח 23
פרק יט 25
פרק כ 29
פרק כא 30
פרק כב 32
פרק כג 34
פרק כד 38
פרק כה 40
פרק כו 45
פרק כז 50

פרק א

פסוק א

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. תָּמִיד מִתּוֹךְ הֶעָנָן, כָּעִנְיָן בְּהַר סִינַי כְּאָמְרוֹ "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן" (שמות כד:טז), כִּי לֹא יִכָּנֵס שָׁם לְעוֹלָם בְּלִי רְשׁוּת.

מֵאֹהֶל מוֹעֵד. שֶׁלֹּא נִכָּנַס אָז מֹשֶׁה בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּעוֹד הַכָּבוֹד שָׁם, וְזֶה הָיָה בַּיּוֹם שֶׁכִּלָּה מֹשֶׁה אֶת הֶקֶמַת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁאָז יָרַד הַכָּבוֹד לְקַדֵּשׁ אֶת הַמָּקוֹם וּמְשָׁרְתָיו, כַּאֲמָרוֹ "וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי, וְקִדַּשְׁתִּי אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו" (שמות כט:מג-מד). וְכֵן עָשָׂה בְּמִקְדַּשׁ שְׁלֹמֹה, כְּאָמְרוֹ "וְלֹא יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי מָלֵא כְבוֹד ה' אֶת בֵּית ה'" (מלכים א ח:יא), וּבָזֶה קִדֵּשׁ אֶת הַמָּקוֹם, כְּאָמְרוֹ "הִקְדַּשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ" (מלכים א ט:ג). אֲבָל מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן וָאֵילָךְ נִכְנַס מֹשֶׁה בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת, וְהָיָה אֵלָיו הַדִּבּוּר מֵעַל הַכַּפֹּרֶת, כְּאָמְרוֹ "וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת" (במדבר ז:פט).

פסוק ב

אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם. כִּי יַקְרִיב מֵעַצְמְכֶם בְּוִדּוּי דְּבָרִים וְהַכְנָעָה, עַל דֶּרֶךְ "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ" (הושע יד:ג), וּכְאָמְרוֹ "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה" (תהלים נא:יט), כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים הַמַּקְרִיבִים בִּלְתִּי הַכְנָעָה קוֹדֶמֶת. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "מִכֶּם וְלֹא כֻלְּכֶם, לְהוֹצִיא אֶת הַמּוּמָר".

מִן הַבְּהֵמָה. אִם יַקְרִיב בְּהֵמָה לֹא יִהְיֶה רַק מִמִּין בָּקָר אוֹ צֹאן וְלֹא שׁוּם מִין חַיָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בִּכְלַל בְּהֵמָה, כְּאָמְרוֹ "זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ וְגוֹ' אַיָּל וּצְבִי וְגוֹ'" (דברים יד:ד-ה). וְהַמְכֻוָּן בְּאֵלֶּה הַפְּרִשִׁיּוֹת הוּא לְפָרֵשׁ מִינֵי מְבִיאֵי הַקָּרְבָּן וּמִינֵי הַנִּקְרָבִים וּמִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת וְסִבּוֹת הַהַקָּרָבָה. וּפֵרֵשׁ שֶׁקָּרְבָּנוֹת נְדָבָה מְקֻבָּלִים אוֹתָם מִכָּל אָדָם אֲפִלּוּ מִן הַגּוֹיִם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר אַחַר כָּךְ בְּאָמְרוֹ "וּמִיָּד בֵּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם" (ויקרא כב:כה), וְהִנֵּה מְשֻׁמָּדִים גְּרוּעִים מִן הַגּוֹיִם, בְּפֶרֶט מְשֻׁמָּדִים לַעֲבוֹדָה זָרָה וּלְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. וּפֵרֵשׁ שֶׁמִּינֵי הַנִּקְרָבִים הֵם בָּקָר וְצֹאן בִּבְהֵמָה, וְתוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה בְּעוֹפוֹת, וְסֹלֶת וְשֶׁמֶן וּלְבוֹנָה. וּפֵרֵשׁ שֶׁמִּינֵי הַקָּרְבָּן מֵהֶם עוֹלָה שְׁלָמִים וּמִנְחָה, הַבָּאִים לְפָעָמִים נְדָבָה, וּמֵהֶם חַטָּאת וְאָשָׁם שֶׁאֵינָם בָּאִים אֶלָּא חוֹבָה. וּמִזֶּה הִתְבָּאֵר עִנְיַן קַיִן בְּאָמְרוֹ "וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה" (בראשית ד:ה), כִּי הָיָה הוּא מִכַּת הַמִּינִים שֶׁאֵין מְקֻבָּלִים מֵהֶם קָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁהוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ, וְשֶׁהָיְתָה מִנְחָתוֹ מִמִּין בִּלְתִּי רָאוּי לְהַקְרָבָה. וְכֵן בְּנֹחַ בְּאָמְרוֹ "וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ" (בראשית ח:כא), אָמַר שֶׁקִּבֵּל אוֹתוֹ הַחֵלֶק מִקָּרְבְּנוֹתָיו שֶׁהָיָה רָאוּי לְרֵיחַ נִיחוֹחַ, בִּהְיוֹתוֹ מִן הַמִּין הָרָאוּי

לְהַקְרָבָה, אֲבָל לֹא קִבֵּל כָּל קָרְבָּנוֹ שֶׁהָיָה מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטָּהוֹר. וְיוּבַן גַּם כֵּן מַה שֶּׁרָצָה בְּאָמְרוֹ "זֶבַח וּמִנְחָה לֹא חָפַצְתָּ אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִי" (תהלים מ:ז) וּבְאָמְרוֹ "לָמָּה לִי רֹב זִבְחֵיכֶם" (ישעיהו א:יא) וְכָאֵלֶּה רַבִּים בְּסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ. כִּי אָמְנָם רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה הַמֵּבִיא הַקָּרְבָּן אָדָם כָּשֵׁר לְהָבִיא, בּוֹחֵר בַּמִּין הָרָאוּי לְקָרְבָּן, הַנָּאוֹת לְהַשִּׂיג הַתַּכְלִית אֲשֶׁר בְּסִבָּתוֹ בָּא לְהַקְרִיב, וְיִסְמֹךְ אֶת יָדוֹ עַל קָרְבָּנוֹ כְּמִתְנַפֵּל וּמִתְפַּלֵּל שֶׁיִּהְיֶה עָוֹנוֹ עַל רֹאשׁ הַקָּרְבָּן, כְּעִנְיַן בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וּבָזֶה יוֹצִיא לְאֵיזֶה פֹּעַל שֶׁל הַכְנָעָה אֶת מַחֲשֶׁבֶת הִתְשׁוּבָה אֲשֶׁר בְּלִבּוֹ וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו. וּבְהִיוֹת מִינֵי הַחֵטְא קְצָתָם בְּמַחֲשֶׁבֶת הַלֵּב בִּלְבָד וּקְצָתָם גַּם בְּמַעֲשֶׂה, הִנֵּה לְכַפֶּרֶת הִרְהוּר הַלֵּב יָאוֹת אוֹתוֹ הַחֵלֶק אֲשֶׁר יַעֲלֶה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ, וְהֵם הָעוֹלָה וְאֵימוּרֵי הַקָּרְבָּנוֹת וְאַזְכָּרַת הַמְּנָחוֹת. וּלְכַפֶּרֶת הַמַּעֲשֶׂה יָאוֹתוּ חֶלְקֵי הַקָּרְבָּן הַנִּתָּן לַכֹּהֲנִים, וְזֶה שֶׁתִּמְוֹרַת אֵיבְרֵי הַחוֹטֵא שֶׁהִתְעַסְּקוּ בְּפְעוּלַת הָרַע יִנָּתֵן חֵלֶק אֵיבְרֵי הַקָּרְבָּן לְעוֹבְדֵי הָאֵל הַמִּתְעַסְּקִים בַּעֲבוֹדָתוֹ, כְּאָמְרוֹ "וְאוֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם" (ויקרא י:יז), וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים. וּבִהְיוֹת הַפֹּעַל הָרַע הָרָאוּי לְהִתְכַּפֵּר בְּקָרְבָּן קְצָתוֹ עִם כֹּבֶד עָוֹן כְּמוֹ חֵיבֵי כְּרִיתוֹת וּקְצָתוֹ קַל מִזֶּה אֲבָל עִם אֵיזֶה חִלּוּל בַּקֹּדֶשׁ, הִנֵּה לַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן יָאוֹת הַחַטָּאת, לְחַטֵּא אֶת הַנֶּפֶשׁ שֶׁנִּטְמְאָה בְּחִיּוּב כָּרֵת כְּאָמְרוֹ "וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא" (ויקרא ז:כ), וְלַחֵלֶק הַשֵּׁנִי יָאוֹת הָאָשָׁם לְהַעֲבִיר חִלּוּל אֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ, וְזֶה בְּהַכְנָעַת הַקָּרְבָּן עִם הִתְשׁוּבָה, וְתוֹרָה אַחַת לָהֶם. אָמְנָם קָרְבַּן הַשְּׁלָמִים הוּא כְּמִשְׁתַּתֵּף הַבְּעָלִים עִם מִשְׁרְתֵי הָאֵל לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד. וּבִהְיוֹת הַחוֹטְאִים עַל מַדְרֵגוֹת מִתְחַלְּפוֹת, מֵהֶם מוּכָנִים לְהִכָּשֵׁל בְּחֵטְא וּמֵהֶם רְחוֹקִים מִזֶּה וְיִקָּרֶה בָּהֶם עַל הַמַּעַט, הָיָה הַדִּבּוּר בָּהֶם עַל אוֹפָנִים מִתְחַלְּפִים וְקָרְבְּנוֹתֵיהֶם מִתְחַלְּפִין, וְלָכֵן עַל הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחוֹק שֶׁיִּכָּשֵׁל בְּחֵטְא, אָמַר.

פרק ד

פסוק ג

אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תִקָּרֶה לוֹ שְׁגֻגַת חַטָּאת זוּלָתִי מִמּוֹקְשֵׁי עָם, כְּאָמְרָם (ברכות לד:) הַמִּתְפַּלֵּל וְטָעָה סִימָן רַע לוֹ, וְאִם שְׁלִיחַ צִבּוּר הוּא, סִימָן רַע לְשׁוֹלְחָיו. וְקָרְבָּנוֹ נִשְׂרָף וְאֵין לַכֹּהֵן שׁוּם חֵלֶק בּוֹ, וּלְכֵן לֹא כָתַב בּוֹ "וְאָשַׁם" כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּכָל שְׁאָר הַחוֹטְאִים, כִּי אָמְנָם בְּאָמְרוֹ "וְאָשַׁם" יוֹרֶה אַזְהָרָה עַל הַתְּשׁוּבָה, וְזֶה לֹא יִפּוֹל עַל הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ, כִּי לֹא מִלִּבּוֹ הָיָה הַחֵטְא כְּלָל, אֲבָל קָרָה לוֹ לְאַשְׁמַת הָעָם. וּבְשִׁגְגַת סַנְהֶדְרִין שֶׁהוּא גַּם כֵּן רָחוֹק אָמַר.

פסוק יג

יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל. שֶׁעִם הֱיוֹתָם עֵינֵי הַקָּהָל, הָרְאוּיִם לִרְאוֹת בְּעַד אֲחֵרִים, לֹא הֵיטִיבוּ לִרְאוֹת לְעַצְמָם, וְגַם כֵּן עֲלֵיהֶם אָמַר.

פסוק כא

חַטַּאת הַקָּהָל הוּא. כִּי לֹא יִקָּרֶה זֶה בִּלְתִּי עָוֹן הַדּוֹר גַּם כֵּן. אָמְנָם כָּתַב בָּהֶם "וְאָשְׁמוּ" לְהַזְהִירָם עַל הַתְּשׁוּבָה קֹדֶם שֶׁיַּקְרִיבוּ, וְחַטָּאתָם גַּם כֵּן נִשְׂרֶפֶת, וּלְכֹבֶד עָוֹן שְׁנֵיהֶם הוּבָא דָּמָם אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה.

פסוק כב

וְעַל עָוֹן הַנָּשִׂיא אָמַר **אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא.** כִּי אָמְנָם זֶה דָּבָר מָצוּי שֶׁיֶּחֱטָא, כְּאָמְרוֹ "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט" (דברים לב:טו), וְאָמַר בּוֹ "וְאָשֵׁם", שֶׁמַּעֲצָמוֹ יַכִּיר עֲוֹנוֹ.

פסוק כג

אוֹ הוֹדַע אֵלָיו. עַל יְדֵי אֲחֵרִים. וְהַחוֹלֶ"ם בְּמִלַּת הוֹדַע הוּא בּוֹ תְּמוּרַת הַשּׁוּרֶ"ק.

פסוק כז

וְאָמַר עַל עַם הָאָרֶץ **וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ.** כִּי זֶה אֶפְשָׁרִי קָרוֹב שֶׁאָחַד מֵעַם הָאָרֶץ יֶחֱטָא, וּבָזֶה וּבְעִנְיַן חֵטְא הַנָּשִׂיא אָמַר "וְאָשֵׁם", שֶׁהִיא אַזְהָרָה עַל תְּשׁוּבָה קוֹדֶמֶת לְקָרְבָּן, וּבִשְׁנֵיהֶם וּבְכָל הָאֲשָׁמוֹת נָתַן חֵלֶק לַכֹּהֲנִים, כִּי אֲכִילַת הַכֹּהֲנִים תּוֹעִיל בָּהֶם לְכַפָּרַת הַחוֹטְאִים.

פרק ה

פסוק יז

וְאָשֵׁם עָוֹנוֹ. כְּבָר קִבְּלוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פרק יום הכפורים) שֶׁזֶּה מְדַבֵּר בְּאָשָׁם תָּלוּי, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם חָטָא וְאִם לָאו. וְעַל זֶה אָמַר וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ כְּפִי הָרְאוּי לוֹ, אִם חָטָא בְּשׁוֹגֵג, אוֹ לֹא נָפַל בְּחֵטְא אֲבָל הָיָה עֲוֹנוֹ שֶׁלֹּא נִזְהַר עַד שֶׁנָּפַל בְּסָפֵק, וּכְפִי עֲוֹנוֹ יִשָּׂא הָעֹנֶשׁ.

פסוק יט

אָשָׁם הוּא. אַף עַל פִּי שֶׁלִּפְעָמִים יוּבָא זֶה הַקָּרְבָּן וְהוּא לֹא נִכְשַׁל בְּאוֹתוֹ הַחֵטְא, לֹא יַחְשׁוֹב הַחוֹשֵׁב שֶׁמַּכְנִיס בָּזֶה חוּלִין לָעֲזָרָה, כִּי אָמְנָם הוּא קָרְבַּן אָשָׁם עַל כָּל פָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְשַׁל בְּאוֹתוֹ הַחֵטְא שֶׁנָּפַל בּוֹ הַסָּפֵק, וְהַטַּעַם הוּא כִּי **אָשׁוֹם אָשַׁם לַה',** כְּשֶׁלֹּא נִזְהַר בַּדָּבָר עַד שֶׁנָּפַל בְּסָפֵק.

פסוק כג

וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה וְאֶת אֲשֶׁמוֹ יָבִיא. שֶׁאֵין הַקְּרְבָּן מְכַפֵּר אֶלָּא אִם כֵּן פִּיֵּס אֶת הַנִּזָּק קֹדֶם הֲבָאַת הַקָּרְבָּן, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) "הֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא גְּזֵלוֹ, לֹא יָצָא".

פרק ו

פסוק ב

צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו תּוֹרַת הָעוֹלָה. אַחַר שֶׁהִגִּיד מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת, אָמַר הַתּוֹרָה הָרְאוּיָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, אֲשֶׁר בָּהּ רָמַז חֵלֶק עִיּוּנִי בָּהֶם. וְאֵין סָפֵק כִּי יֵשׁ הֶבְדֵּל רַב בֵּין בְּנֵי אֵל חַי בִּפְעוּלּוֹתֵיהֶם וְכַוָּנוֹתֵיהֶם, דּוֹמֶה לְהֶבְדֵּל אֲשֶׁר בֵּין מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת. וְהַזְכִּיר בָּעוֹלָה שֶׁכֻּלָּהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ לְרֵיחַ נִיחוֹחַ, אָמְנָם קְצָתָהּ עוֹלָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ, וְאָמַר שֶׁהִיא הָעוֹלָה בָּאֱמֶת. וְחֵלֶק מִמֶּנָּה אֲצֶל הַמִּזְבֵּחַ וְהוּא הַדֶּשֶׁן, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְצָת לַחְלוּחִית, בְּאֹפֶן שֶׁהָאֵשׁ בּוֹעֶרֶת בּוֹ עִם אוֹתוֹ הַחֵלֶק הָעוֹלֶה בָּאֱמֶת, כְּאָמְרוֹ **הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה**. וְקִצַּת מִמֶּנָּה וְהוּא הַדֶּשֶׁן הַגָּמוּר, יוֹצִיאוּהוּ אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בִּבְגָדִים פְּחוּתִים, מִכָּל מָקוֹם יִהְיֶה מוֹצָאוֹ אֶל מָקוֹם טָהוֹר.

פסוק ז

וְהַזְכִּיר תּוֹרָה בַּמִּנְחָה, וְאָמַר שֶׁיַּגִּישׁוּ כֻלָּהּ לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ, כִּי לָאֵל יִתְבָּרֵךְ בִּלְבַד הֵבִיא הַמַּקְרִיב אֶת כָּל קָרְבָּנוֹ, וְכֹהֲנִים מִשֻּׁלְחָן גָּבוֹהַּ קָא זָכוּ. וְשֶׁחֵלֶק מוּעָט מִכֻּלָּהּ הוּא הַנִּבְחָר לְרֵיחַ נִיחוֹחַ, וְשֶׁחֵלֶק הַכֹּהֲנִים גַּם הוּא מְכֻפָּר, וְנִשְׁמָר מֵחָמוּץ כְּמוֹ חֵלֶק גָּבוֹהַּ. וְשֶׁמִּנְחַת הַכֹּהֵן כֻּלָּהּ לְגָבוֹהַּ, לֹא חֵלֶק מוּעָט מִמֶּנָּה בִּלְבַד כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמִנְחַת הֶהָמוֹן.

פסוק יח

וְהַזְכִּיר תּוֹרָה בְּ**חַטָּאת**, וְאָמַר שֶׁאוֹתוֹ הַחַטָּאת אֲשֶׁר לְכֹהֵב עִנְיָנוֹ לֹא יְכַפֵּר זוּלָתִי בְּהַכָּנֵס דָּמוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה, לֹא תִּהְיֶה בּוֹ כַּפָּרָה בַּאֲכִילַת כֹּהֲנִים כִּשְׁאָר חַטָּאוֹת, אֲבָל תִּהְיֶה בִּשְׂרֵפָתוֹ.

פרק ז

פסוק ז

וְשֶׁהָאָשָׁם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַל חֵטְא מְחַיְּבֵי כָּרֵתוֹת כְּמוֹ הַחַטָּאת, הִנֵּה לִהְיוֹת חֶטְאוֹ מְעִילָה בְּקֹדֶשׁ **תּוֹרָה אַחַת לָהֶם**.

פסוק יא

וְאָמַר **וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים**. וְהוֹדִיעַ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַשְּׁלָמִים קָדְשִׁים קַלִּים, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ חִלּוּק בֵּינֵיהֶם, שֶׁאִם הֵם עַל אוֹדוֹת הוֹדָאָה, יִהְיֶה עִמָּהֶם לְתֵת בְּתוֹכוֹ מִין חָמֵץ. כִּי אַמְנָם סִבַּת הַסַּכָּנָה אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַהוֹדָאָה הוּא שְׁאוֹר שֶׁבָּעִסָּה, מִכָּל מָקוֹם מִינֵי הַמַּצּוֹת רַבּוֹת עָלָיו, וּבְרִבּוּת הַלֶּחֶם יִתְפַּרְסֵם הַנֵּס לְאוֹכְלִים רַבִּים, וְכֻלָּם נֶאֱכָלִים בִּזְמַן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁהֵם לְיוֹם וְלַיְלָה.

פסוק טו

אֲבָל כְּשֶׁהֵם שְׁלָמִים פְּשׁוּטִים שֶׁלֹּא לְתוֹדָה, זְמַנָּן לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד.

פסוק יט

וְעִם הֱיוֹת כָּלָם קָדְשִׁים קַלִּים, נֶאֱסְרָה הַטֻּמְאָה בָּאוֹכְלִים וּבַנֶּאֱכָלִים, וְחִיּוּב הַכָּרֵת הוּא בְּטָמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַטָּהוֹר, "הַקָּרֵב לֶאֱכֹל מֵהַקֹּדֶשׁ הַטָּהוֹר וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו", שֶׁהוּא מְחַלֵּל אֶת הַקֹּדֶשׁ.

פסוק ל

יָדָיו תָּבִיאֶנָּה אֵת אִשֵּׁי ה'. לְפִי שֶׁהַשְּׁאָר לַבְּעָלִים, הִנֵּה הֲבָאָתָם תּוֹרָה שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִים לַה' אֶת הַכֹּל, הַחֵלֶב וְהֶחָזֶה, וְכֹהֲנִים מִשֻּׁלְחָן גְּבוֹהַּ קָא זָכוּ.

אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אוֹתוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹתַן הַחֵלֶב עַל הֶחָזֶה בִּשְׁעַת תְּנוּפָה, מִכָּל מָקוֹם עִקַּר הַתְּנוּפָה הִיא בְּשִׁבְיל הֶחָזֶה, לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא נָתוּן לַגָּבוֹהַּ. אָמְנָם הַחֵלֶב כְּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁהוּא לַה', שֶׁהֲרֵי הוּא קָרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.

פסוק לב

וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן. מֵחֵלֶק בְּעָלִים, כְּמַקְדִּימִים פְּנֵי הַמְּשֻׁרֶת בְּמִנְחָה לִכְבוֹד הַמֶּלֶךְ.

פרק ח

פסוק ב

וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִים. הִקְדִּים פַּר הַחַטָּאת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כָּל חַטָּאת קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה הַבָּאָה עִמָּהּ, כִּי עַד אַחַר שֶׁיְּכַפֵּר הַחַטָּא אֵין מָקוֹם כְּלָל לְעוֹלָה, כְּאָמְרוֹ "עוֹלָה וְחַטָּאָה לֹא שָׁאָלְתָּ" (תהלים מ:ז). וְהָיְתָה חַטָּאתוֹ אַחַר הַמָּשְׁחוֹ פַּר כְּמִשְׁפַּט כֹּהֵן מָשִׁיחַ, אֲבָל לֹא נִכְנַס דָּמוֹ לִפְנִים, כִּי לֹא הָיָה חֶטְאוֹ בְּמַדְרֵגַת רֹעַ שֶׁיִּצְטָרֵךְ לָזֶה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה צָרִיךְ בְּהוֹרָאַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ (ויקרא ד:ג) וְהוֹרָאַת בֵּית דִּין שֶׁהֶחֱטִיאוּ (ויקרא ד:יג), וּפַר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁמְּכַפְּרִים עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְעַל חֲטָאִים עֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים,

כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בָּעִנְיָן (ויקרא טז). וְהַקְּדִים הָעוֹלָה לַמִּלּוּאִים, כִּי גַּם בָּעוֹלָה תִּהְיֶה אֵיזוֹ כַּפָּרָה, כְּאָמְרוֹ "וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו" (ויקרא א:ד), וְאַחַר שְׁלֵמוּת הַכַּפָּרָה נַעֲשׂוּ רְאוּיִם לְמַלֵּא אֶת יָדָם לְהַשְׁלִימָה לַעֲבוֹדָה.

פסוק כו

וְהִנֵּה בְּכָל הַשְּׁלָמִים יִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לַכֹּהֵן, וּבְשַׁלְמֵי נָזִיר יִהְיֶה לַכֹּהֵן הַשּׁוֹק וְהַזְּרוֹעַ שֶׁהֵם הַיָּד וְהֶרֶגֶל. וּבְאֵיל הַמִּלּוּאִים הָיָה הַשּׁוֹק עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, כִּי אָמְנָם הַזֶּר הַמַּקְרִיב עַל הָרֹב יִתֵּן הַשּׁוֹק שֶׁהוּא עִם הָרֶגֶל לַכֹּהֵן הַנִּכְנָס לִפְנִים מִמְּחִיצַת הַזָּר הַמַּקְרִיב. וְהַנָּזִיר יִתֵּן גַּם הַזְּרוֹעַ שֶׁהוּא הַיָּד, כְּמוֹסֵר לַכֹּהֵן אֶת פֹּעַל יָדָיו שֶׁהָיָה עַד הֵנָּה לְהַזִּיר לַה'. אָמְנָם בַּמִּלּוּאִים אֲשֶׁר הָיָה קָרְבָּן מַכְשִׁיר לַכֹּהֵן לְהִכָּנֵס לִפְנִים, נָתַן הַשּׁוֹק עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.

פסוק לה

יוֹמָם וָלָיְלָה. כִּי הַיְרִיעוֹת לֹא הִתְפָּרְקוּ, כְּמְבֹאָר לְמַעְלָה (שמות מ:יח).

פרק ט

פסוק ד

וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. כִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם. כִּבֵּר נִרְאָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם, כְּאָמְרוֹ "וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן" (שמות מ:לד), וְרָאוּי שֶׁתִּכַּבְּדוּהוּ בְּקָרְבָּן זֶה עַל גִּלּוּי שְׁכִינָתוֹ.

פסוק ו

זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ. לְסִמּוֹךְ יְדֵיכֶם עַל הַחַטָּאת וְעַל הָעוֹלָה שֶׁל צִבּוּר.
וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה'. מִלְּבַד גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן, כַּאֲמָרוֹ "וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם" (ויקרא ט:כג).

פסוק יב

וַיַּמְצִיאוּ. כְּדֵי שֶׁיִּתְחַנְּכוּ בְּהִתְעַסְּקָם בְּקָרְבַּן אֲבִיהֶם.

פסוק טו

כָּרִאשׁוֹן. שֶׁנִּשְׂרַף, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה חַטָּאת חִיצוֹנָה.

פסוק טז

כַּמִּשְׁפָּט. שֶׁבְּנֵי אַהֲרֹן זָרְקוּ וְעָרְכוּ וְהִקְטִירוּ.

פסוק יז

מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר. מִלְּבַד מִנְחַת עֹלַת הַבֹּקֶר.

פסוק יח

וַיַּמְצִיאוּ. הִתְחַנְּכוּ גַּם בְּשַׁלְמֵי צִבּוּר.

פרק י

פסוק א

וַיִּקְחוּ בְּנֵי אַהֲרֹן. אִישׁ מַחְתָּתוֹ. חָשְׁבוּ שֶׁכְּמוֹ שֶׁאַחַר הַתָּמִיד, אֲשֶׁר בּוֹ תִּשְׂרֶה שְׁכִינָה, כְּאָמְרוֹ "עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ה', אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה" (שמות כט:מב), תָּבֹא הַקְּטֹרֶת, כָּךְ הָיָה רָאוּי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת חֲדָשָׁה עַתָּה עַל הִגָּלוּת כְּבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם וְעַל יְרִידַת הָאֵשׁ, וְלָכֵן הִקְרִיבוּהוּ.

לִפְנֵי ה'. בַּמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וְלֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה" (שמות ל:ט), וְגַם אִם הָיָה רָאוּי לַעֲשׂוֹת כָּךְ אִם הָיוּ מְצֻוִּים בְּזֶה, חָטְאוּ לַעֲשׂוֹתוֹ עַתָּה.

אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם. כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין סג:) שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּם.

פסוק ג

וַיִּדֹּם אַהֲרֹן. שֶׁהִתְנַחֵם בְּקִדּוּשׁ ה' שֶׁנִּקְדַּשׁ בְּמוֹתָם.

פסוק ה

בְּכֻתָּנְתָם אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. שֶׁלֹּא חָשְׁשׁוּ לִפְשׁטָם אֶת כֻּתָּנוֹת הַקֹּדֶשׁ, מֵאַחַר שֶׁכְּבָר נִטְמְאוּ.

פסוק ו

רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ. אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ הַמֵּתִים מֵהַקְרוֹבִים שֶׁמִּטַּמֵּא לָהֶם כֹּהֵן הֶדְיוֹט, הֶחְמִיר עַל אֵלֶּה מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מְשׁוּחִין, כְּאָמְרוֹ "כִּי שֶׁמֶן מִשְׁחַת ה' עֲלֵיכֶם" (ויקרא י:ז).

כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ. שֶׁחָסְרוּ שְׁנֵי צַדִּיקִים וּגְדוֹלִים, וּבְכֵן לֹא יִגְרַע יִקָּרֵא דְּשַׁכְבֵי.

פסוק י

וּלְהַבְדִּיל וּלְהוֹרוֹת. כִּי יַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב, כְּאָמְרוֹ (משלי לא:ד-ה) "אַל לַמְּלָכִים שְׁתוֹ יַיִן, וְלָרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר, פֶּן יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח מְחֻקָּק".

פסוק טו

יָבִיאוּ לְהָנִיף. וְהָיָה לְךָ וּלְבָנֶיךָ, שֶׁלֹּא תִזְכּוּ בָּהֶם עַד אַחַר הֲנָפָה, שֶׁאָז תִּזְכּוּ בָּהֶם מִשֻּׁלְחָן גָּבוֹהַּ.

פסוק טז

וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת. אוֹתוֹ הַשָּׂעִיר שֶׁהָיָה לְחֹק עוֹלָם, וְהוּא שְׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁהָיָה קָדְשֵׁי דוֹרוֹת.

פסוק יז

וְאוֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה. אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לָכֶם, לֹא הָיָה לָכֶם רְשׁוּת לְשָׂרְפָהּ, כִּי לֹא נִתְּנָה לָכֶם אֶלָּא לְאָכְלָהּ לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה.

פסוק יט

הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ. כְּמוֹ "הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ" (ירמיהו ג:א), "הֵן יִשָּׂא אִישׁ בְּשַׂר קֹדֶשׁ" (חגי ב:יב), וְטַעֲמוֹ: אִם הָיָה הָעִנְיָן כֵּן שֶׁהָיוּ אֵלֶּה מַקְרִיבִים חַטָּאתָם שֶׁל חוֹבָה וְאֶת עוֹלָתָם שֶׁל נְדָבָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם קָדְשֵׁי צִבּוּר לְדוֹרוֹת, וְהָיִינוּ אוֹכְלִים הַחַטָּאת הַיּוֹם בְּהֶיּוֹתֵנוּ אוֹנְנִים.

הַיִּיטַב בְּעֵינֵי ה'. שֶׁנֹּאכַל קָדְשֵׁי דוֹרוֹת בַּאֲנִינוּת, הֲלֹא דָּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁאֵין אֲכִילַת אוֹנֵן בְּכַוָּנָה רְאוּיָה לְכַפֵּר, כְּאָמְרוֹ בְּקָדָשִׁים קַלִּים (דברים כו:יד) "לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ", וְאַף עַל פִּי שֶׁצִּוִּיתָ שֶׁנֹּאכַל בַּאֲנִינוּת אֶת הַמִּנְחָה שֶׁהִיא קָדְשֵׁי שָׁעָה, לֹא יִתְחַיֵּב זֶה בְּקָדְשֵׁי דוֹרוֹת.

פסוק כ

וַיִּיטַב בְּעֵינָיו. שָׁמַח עַל טוּב סִבְרַת אָחִיו וּבָנָיו, שֶׁהֵיטִיבוּ לִרְאוֹת וּלְהוֹרוֹת.

פרק יא

פסוק ב

זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ. הִנֵּה אַחַר שֶׁהִתְנַצְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדָיִם הֲרוּחֲנִי שֶׁקָּנוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, אֲשֶׁר בּוֹ הָיוּ רְאוּיִים לִשְׂרוֹת שְׁכִינָה עֲלֵיהֶם בִּלְתִּי אֶמְצָעִי, כַּאֲמָרוֹ "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי, אָבֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ" (שמות כ:כא), כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן לֶעָתִיד לָבֹא, כְּאָמְרוֹ "וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם, וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם" (ויקרא כו:יא), מָאַס הָאֵל יִתְבָּרַךְ אַחַר כָּךְ מֵהַשְׂרוֹת עוֹד שְׁכִינָתוֹ בֵּינֵיהֶם כְּלָל, כְּאָמְרוֹ "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְקִרְבֶּךָ" (שמות לג:ג). וְהִשִּׂיג מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בִּתְפִלָּתוֹ אֵיזֶה תִּקּוּן, שֶׁתִּשְׁרֶה הַשְּׁכִינָה בְּתוֹכָם בְּאֶמְצָעוּת מִשְׁכָּן וְכֵלָיו וּמְשָׁרְתָיו וְזִבְחֵיו, עַד שֶׁהִשִּׂיגוּ וְזָכוּ אֶל "וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם" (ויקרא ט:כג) וְאֶל יְרִידַת אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם. וּבְכֵן רָאָה לְתַקֵּן מִזֶּגֶם שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לָאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים הַנִּצְחִיִּים, וְזֶה בְּתִקּוּן הַמְּזוֹנוֹת וְהַתּוֹלְדָה. וְאָסַר אֶת הַמַּאֲכָלִים הַמְטַמְּאִים אֶת הַנֶּפֶשׁ בַּמַּדּוֹת וּבַמַּשְׁכָּלוֹת, כְּאָמְרוֹ "וְנִטְמֵתֶם בָּם" (ויקרא יא:מג), וּכְאָמְרוֹ "אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" (ויקרא יא:מג), וּכְאָמְרוֹ "וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ. כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים" (ויקרא יא:מד-מה), פֵּירוּשׁ נִצְחִיִּים, מִתְדַּמִּים לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, כַּאֲמָרוֹ "כִּי קָדוֹשׁ אָנִי" (ויקרא יא:מה). וְאָסַר הַנְּדָה וְהַזָּבָה וְהַיּוֹלֶדֶת, לְקַדֵּשׁ אֶת הַזֶּרַע וּלְטַהֲרוֹ מִכָּל טֻמְאָה, כְּאָמְרוֹ "וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם, וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם, בְּטַמְּאָם אֶת מִשְׁכָּנִי" (ויקרא טו:לא). וְהִזְכִּיר לְשׁוֹן טֻמְאָה בְּנִבְלַת בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה וּבִשְׁמוֹנָה שְׁרָצִים וּבְנִבְלַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ יֵשׁ טֻמְאַת מַגָּע וּבְקִצְתָּם טֻמְאַת מַשָּׂא. אָמְנָם הַמְטַמְּאִים אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּלְבַד, וְהֵם דָּגִים

וְעוֹפוֹת וַחֲגָבִים וּשְׁאָר שְׁרָצִים שֶׁאֵין בָּהֶם טֻמְאַת מַגָּע כְּלָל, יַזְכִּיר בָּהֶם שִׁקּוּץ, כְּאָמְרוֹ "שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם" (ויקרא יא:י), "לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם" (ויקרא יא:יג), "שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (ויקרא יא:מא), "לֹא תֹאכְלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם" (ויקרא יא:מב).

פסוק מג

וְלֹא תְטַמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם. אַל תִּטַּמְּאוּ בָהֶם בְּאֹפֶן שֶׁתִּהְיוּ טְמֵאִים וּמְטֻמְטָמִים בָּם, וְזֶה יִקְרֶה בַּאֲכִילָתָם. כִּי אָמְנָם בִּהְיוֹתִי אֱלֹהֵיכֶם חָפַצְתִּי שֶׁתִּתְקַדְּשׁוּ וְתַכִּינוּ עַצְמְכֶם אֶל הַקְּדֻשָּׁה.

פסוק מד

וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי. כְּדֵי שֶׁתִּהְיוּ קְדוֹשִׁים וְנִצְחִיִּים בְּהַכִּירְכֶם אֶת בּוֹרַאֲכֶם וַהֲלָכָתָם בְּדַרְכָיו, וְזֶה חָפַצְתִּי כְּדֵי שֶׁתִּתְדַּמּוּ אֵלַי כִּי קָדוֹשׁ אָנִי. וְכָל זֶה תַּשִּׂיגוּ כְּשֶׁתִּתְקַדְּשׁוּ וְתִשָּׁמְרוּ מֵאִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא לט) אָדָם מְקֻדָּשׁ עַצְמוֹ מְעַט, מְקַדְּשִׁים אוֹתוֹ הַרְבֵּה וְכוּ'.

פסוק מה

כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים. וְרָאוּי לָכֶם שֶׁתַּעֲשׂוּ זֶה הַהִשְׁתַּדְּלוּת לְהִתְקַדֵּשׁ וְלִהְיוֹת קְדוֹשִׁים, כְּדֵי לְהָפִיק רְצוֹנִי, כִּי אָמְנָם כַּוָּנָתִי כְּשֶׁהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה כְּדֵי שֶׁתַּשִּׂיגוּ זֶה, שֶׁאֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים בִּלְתִּי אֶמְצָעִי, וְשֶׁתִּהְיוּ קְדוֹשִׁים וְנִצְחִיִּים בְּהִדַּמּוֹתְכֶם אֵלַי בַּמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁכָּלוֹת, כִּי קָדוֹשׁ אָנִי.

פסוק מו

זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף. זֹאת הִיא כַּוָּנַת וְטַעַם אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת שֶׁהִזְכִּיר לְמַעְלָה.

פרק יב

פסוק ב

אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. כְּבָר אָמְרוּ: "אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר" (נדה לא.), וְזֶה כִּי אָמְנָם זֶרַע הָאִשָּׁה וְהוּא הַלַּחוּת הַנִּפְלָט מִמֶּנָּה לִפְעָמִים בְּעֵת הַחִבּוּר לֹא יִכָּנֵס בִּיצִירַת הַזָּכָר כְּלָל, אֲבָל דָּמָהּ יִתְפַּעֵל וְיִקָּפֵא בְּזֶרַע הָאִישׁ, וְכַאֲשֶׁר יִכָּנֵס מִזֶּרַע הַלַּחוּתִי בְּדָמָהּ הַנִּקְפָּא יִהְיֶה בּוֹ לְלַחוּת מוֹתָרִי וְיִהְיֶה הַוָּלָד נְקֵבָה.

כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ. כִּי בְּשִׁבְעָה יָמִים רִאשׁוֹנִים יָגֵר הַנִּדּוֹת אֲשֶׁר לֹא הִתְעַפֵּשׁ עֲדַיִן וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת טֻמְאָתוֹ.

פסוק ג

וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל. כִּי אָז נִתְעַכֵּל דַּם הַנִּדּוֹת הַטָּמֵא אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ נִזּוֹן הַוָּלָד בְּמֵעֵי אִמּוֹ, וְטָהֵר הַוָּלָד לְהִכָּנֵס בִּבְרִית קֹדֶשׁ.

פסוק ד

בִּדְמֵי טָהֳרָהּ. כִּי עִם הֱיוֹתוֹ דַּם נִדּוֹת, אֵינוֹ מֵהֶוֶסֶת שֶׁל עַכְשָׁיו, אֲבָל הוּא מִן הַוִּסָּתוֹת שֶׁקָּדְמוּ בִּימֵי הַהֵרָיוֹן, שֶׁכְּבָר נִתְעַפְּשָׁה וְנִפְסְדָה צוּרַת דַּם אוֹתָם הַוִּסָּתוֹת וְטֻמְאָתָם.

פסוק ה

שְׁבוּעַיִם. כִּי הַמּוֹתָרוֹת יִרְבּוּ בְּלֵילַדת הַנְּקֵבָה.

פסוק ח

וְכִפֶּר עָלֶיהָ. כִּי כָּל יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ תִּהְיֶינָה כָּל מַחְשְׁבוֹתֶיהָ פּוֹנוֹת אֶל עִסְקֵי כְּלִי הַזֶּרַע וּפְעֻלָּתָם, וְלֹא תִהְיֶה רְאוּיָה לַמִּקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו עַד שֶׁתָּבִיא כַּפָּרָתָהּ וְתִתְפַּנֶּה אֶל הַקֹּדֶשׁ.

פרק יג

פסוק ב

אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ. וְזֶה יִהְיֶה בְּרוֹב אִם לֹא יִטְהַר הַזֶּרַע מִדַּם הַנִּדּוֹת.
שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת. כֻּלָּם מִינֵי צָרַעַת וּמַרְאֵיהֶן לָבָן, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקְּבָלָה. וְאֵין בָּהֶן מִמִּינֵי הַצָּרַעַת שֶׁסָּפְרוּ הָרוֹפְאִים זוּלָתִי הַמּוֹרְפִיאָ"ה וְהָאַלְבָּאר"ם וְהַנָּתָק. אֲמָנָם שְׂאֵר מִינֵי הַצָּרַעַת הַחֲזָקִים שֶׁסָּפְרוּ, שֶׁהֵם סַרְטָן לְכָל הַגּוּף בְּכֹלָל, וְהֵם נוֹטִים אֶל הָאָדֹם וְהַשְּׁחֹרוּת, לֹא תְטַמֵּאם הַתּוֹרָה כְּלָל. כִּי אֵלֶּה הָאַרְבָּעָה מַרְאוֹת לְבַדָּנָה שֶׁסָּפְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהֵן שְׂאֵת וְתוֹלַדְתָּהּ, בַּהֶרֶת וְתוֹלַדְתָּהּ, בָּאוֹת בְּתוֹכָחוֹת עַל עָוֹן, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ה:): כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מֵאַרְבָּעָה מַרְאוֹת הַלָּלוּ אֵינָן אֶלָּא מְזַבְּחַ כַּפָּרָה. אֲבָל שְׂאֵר מִינֵי הַצָּרַעַת שֶׁסָּפְרוּ הָרוֹפְאִים לֹא יִהְיוּ בְּעַמֵּנוּ כְּלָל עַל צַד מְזַבְּחַ כַּפָּרָה, אִם לֹא יִהְיֶה עִמָּנוּ בְּתַכְלִית הַקַּלְקוּל חָס וְשָׁלוֹם כִּשְׂאֵר מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים, אוֹ מִצַּד חֵטְא בְּהַנְהָגַת הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וְזוּלָתָם, וְלֹא תִהְיֶה בָּהֶם טֻמְאָה כְּלָל.
וְהוּבָא (**אֶל הַכֹּהֵן**). כִּי כָּל מִי שֶׁיֵּלֵךְ אֶל מָקוֹם לְהִתְפַּעֵל, לֹא יִקָּרֵא בָּא אָז, אֲבָל יִקָּרֵא מוּבָא, כְּעִנְיַן "תּוּבַל לַמֶּלֶךְ רֵעוּתֶיהָ, מוּבָאוֹת לָךְ" (תהלים מה:טו). "וְהוּגִישׁוּ אֲדֹנָיו" (שמות כא:ו). "וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ" (במדבר ה:טו). וְהַהֵפֶךְ "וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט" (דברים כה:א). "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת" (שמות כב:ז). "עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם" (שמות כב:ח).

פסוק ג

נֶגַע צָרַעַת הוּא. הִנֵּה אָמַר לִפְעָמִים "נֶגַע צָרַעַת הוּא", וּפְעָמִים "צָרַעַת הִיא", וּפְעָמִים "צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הוּא", וּפְעָמִים "נֶגַע הוּא", כִּי אָמְנָם יֵשׁ לַצָּרַעַת כְּמוֹ לִשְׁאָר הַחֻלָאִים עִתּוֹת הַתְחָלָה וְתוֹסֶפֶת וְתַכְלִית, וְאִם יֵרָפֵא הַחֹלִי תִּהְיֶה לוֹ יְרִידָה גַּם כֵּן. וַיִּקְרָא לְהַתְחָלָה "נֶגַע" בִּלְבַד, וּלְתוֹסֶפֶת "נֶגַע צָרַעַת", וּלְתַכְלִית "צָרַעַת", וְכַאֲשֶׁר תִּתְיַשֵּׁן תִּקְרֵא "צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת", וְכַאֲשֶׁר תִּהְיֶה בִּירִידָה יֹאמַר "נִרְפָּא הַנֶּגַע", "נִרְפָּא הַנֶּתֶק". וּבִהְיוֹת זֶה הַמִּין מִן הַחֹלִי לְעוֹנֶשׁ, כַּאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "אֵינוֹ אֶלָּא מִזְבֵּחַ כַּפָּרָה" (ברכות ה:), נָתַן זְמַנֵּי הַהַסְגֵּר לְעוֹרֵר אֶל הַתְּשׁוּבָה, כַּאֲמָרוֹ "יַוִּגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר וַיֹּאמֶר כִּי יְשֻׁבוּן מֵאָוֶן" (איוב לו:י).

פסוק ד

וְעָמֹק אַיִן מַרְאֶהָ מִן הָעוֹר. אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ (שבועות ו) כָּל מַרְאֶה לָבָן עָמֹק הוּא, כְּמַרְאֵה חֲמָה הָעֲמוּקָה מִן הַצֵּל, מִכָּל מָקוֹם בִּהְיוֹת גַּם הָעוֹר בְּאֵיזוֹ מַדְרֵגָה מִן הַלֹּבֶן, לֹא יִהְיֶה כָּל לָבָן עָמֹק אֶצְלוֹ זוּלָתִי בִּהְיוֹתוֹ עוֹבֵר גְּבוּל הַלֹּבֶן שֶׁל עוֹר, עַד שֶׁיִּהְיֶה יַחַס לֹבֶן הָעוֹר אֵלָיו כְּיַחַס הַצֵּל אֶל הַחַמָּה.

פסוק ה

וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן. גְּזֵרַת הַכָּתוּב שֶׁלֹּא תִּהְיֶה טֻמְאַת נְגָעִים וְטָהֳרָתָן אֶלָּא עַל פִּי כֹּהֵן, כִּי "שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת" (מלאכי ב:ז), וְיוֹרוּ לַמְנֻגָּע לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְיִתְפַּלֵּל עַל עַצְמוֹ, וְיִתְפַּלֵּל גַּם הַכֹּהֵן עָלָיו. וּבִלְעֲדֵי זֹאת, בִּהְיוֹת עַל פִּיהֶם כָּל נֶגַע, יִקְנוּ טְבִיעוּת עַיִן בְּמַדְרֵגוֹת הַמַּרְאוֹת לְהַבְחִין בֵּין נֶגַע לְנֶגַע.

פסוק יט

וְהָיָה בִּמְקוֹם הַשְּׁחִין שְׂאֵת לְבָנָה. שֶׁאֵין אוֹתוֹ הַמָּקוֹם נִדּוֹן בְּסִימָנֵי עוֹר בָּשָׂר שֶׁל מַעְלָה, וְכֵן מָקוֹם מִכְוַת אֵשׁ. כִּי אָמְנָם הָעוֹר הַטִּבְעִי שֶׁנֶּאֱבַד בַּשְּׁחִין אוֹ בַּמִּכְוָה לֹא יָשׁוּב עוֹד כְּמֹאז, אֲבָל יִוָּלֵד בִּמְקוֹמוֹ דָּבָר דּוֹמֶה לְעוֹר שֶׁאֵין עוֹר מַחֲלִיף, כִּדְאִיתָא פֶּרֶק בָּא סִימָן. וּכְמוֹ שֶׁסִּפְּרוּ הָרוֹפְאִים.

פסוק ל

נָתָק הוּא. שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹךְ מָקוֹם שֵׂעָר אֵיזֶה מָקוֹם שֶׁנִּתַּק מִמֶּנּוּ הַשֵּׂעָר בְּכֹחַ הַחֹלִי, לֹא בְּכֹחַ אָדָם וְלֹא בְּכֹחַ סָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם שׁוּם מַרְאֶה כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וְכֵן הוּא מִין צָרַעַת אֵצֶל הָרוֹפְאִים. אָמַר אִם כֵּן שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁתִּהְיֶינָה בְּמָקוֹם הַנֶּתֶק מַרְאוֹת טְמֵאוֹת וּפְסִיוֹן הַמַּחְלִיטִין שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם שֵׂעָר, הִנֵּה הַשֵּׂעָר הַשָּׁחוֹר מַצִּיל בְּמָקוֹם שֵׂעָר מִן הַמַּרְאֶה וּמִן הַפְּסִיוֹן.

פסוק לט

כֵּהוֹת לְבָנֹת. לְמַטָּה מִמַּרְאֵה קְרוּם בֵּיצָה שֶׁשָּׁנוּ חֲכָמִים (רמב"ם הלכות טומאת צרעת א:יא).

פסוק מז

וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע צָרָעַת. מִמַּה שֶׁאֵין סָפֵק בּוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה בַּטָּבַע בְּשׁוּם פָּנִים, כִּי בְּבֶגֶד לֹא יִקְרוּ אֵלֶּה הַמַּרְאוֹת הַמְשֻׁנּוֹת אִם לֹא מִצַּד מְלָאכָה תְּשִׁימֵם בּוֹ בִּצְבָעִים שׁוֹנִים בְּכַוָּנָה אוֹ שֶׁלֹּא בְכַוָּנָה, וְזֶה מִצַּד אֵיזֶה חֵטְא שֶׁיִּקֶּרֶה בַּסַּמִּים הַצּוֹבְעִים אוֹ בִּמְלֶאכֶת הָאֻמָּן אוֹ בְּהִתְפַּעֲלוּת הַבֶּגֶד הַצָּבוּעַ. וּכְבָר בָּאָה הַקַּבָּלָה שֶׁלֹּא יָדוֹנוּ בְּנִגְעֵי בְגָדִים זוּלָתִי הַלְּבָנִים בִּלְתִּי צְבוּעִים כְּלָל. אֲמָנָם הֵעִיד הַכָּתוּב שֶׁלִּפְעָמִים יִהְיֶה זֶה כְּפֶלֶא בִּבְגָדִים וּבְבָתִּים, וְזֶה לְהָעִיר אׇזֶן הַבְּעָלִים עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבִּיָּדָם, כְּמוֹ שֶׁסִּפְּרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיִּקֶּרֶה בְּעָנְיַן הַשְׁבִיעִית כְּאֻמָּרָם (קידושין כ:) "בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה אֲבָקָהּ שֶׁל שְׁבִיעִית, אָדָם נוֹשֶׂא וְנוֹתֵן בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, סוֹף מוֹכֵר אֶת מִטַּלְטָלָיו, לֹא הִרְגִּישׁ, סוֹף מוֹכֵר שָׂדֶהוּ וְכוּ'". וְכָל זֶה בְּחֶמְלַת ה' עַל עַמּוֹ. וְכֵן קִבְּלוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֵין בִּגְדֵי גוֹיִם מִטַּמְּאִים בְּנִגְעִים. וְזֶה כִּי אָמְנָם הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי הוּא הַתַּכְלִית הַמְכֻוָּן בַּמְּצִיאוּת, בְּפֹרָט בְּמְצִיאוּת הַנִּפְסָדִים, כִּי הוּא לְבַדּוֹ מוּכָן מִכֻּלָּם לִהְיוֹת דּוֹמֶה לַבּוֹרֵא בְּמַשְׂכָּלוֹת וּבְמַעֲשִׂיּוֹת, כַּאֲשֶׁר הֵעִיד הוּא יִתְבָּרַךְ בְּאָמְרוֹ "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ" (בראשית א:כו). וְיִצְדַּק זֶה בְּכָל אֶחָד מֵאִישֵׁי הָאָדָם בְּשִׂכְלוֹ הָאִישִׁי הַנִּקְרָא "צֶלֶם אֱלֹהִים", וּבְכֹחוֹ הַבְּחִירִי הַנִּקְרָא "דְּמוּת אֱלֹהִים", כִּי הָאָדָם לְבַדּוֹ בַּנִּבְרָאִים הוּא בַּעַל בְּחִירָה. וְכַאֲשֶׁר יִתְעוֹרֵר לְהִתְבּוֹנֵן מְצִיאוּת בּוֹרְאוֹ וְנָדְלוּ וְטוּבוֹ אֲשֶׁר בּוֹ הוּא רַב חֶסֶד וֶאֱמֶת, וּבָהֶם עֹשֶׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, וְאַחַר שֶׁהִתְבּוֹנֵן וְהִכִּיר זֶה יֵלֵךְ בִּדְרָכָיו לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנוֹ, הִנֵּה זֶה בְּלִי סָפֵק דּוֹמֶה לְבוֹרְאוֹ יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, וְהוּא הַתַּכְלִית הַמְכֻוָּן מֵאֵת הַבּוֹרֵא הַמַּמְצִיא, כְּאָמְרוֹ "וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם" (משלי י:כה). וְכַאֲשֶׁר לֵב הוּתַל הִטָּה אֶת הָאָדָם מִזֶּה בִּהְיוֹתוֹ נִשְׁמָע אֶל הַכֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה הַגַּשְׁמִי בְּכָל פְּעוּלוֹתָיו אוֹ בְּקִנְיָנָם, לְהִתְרַשֵּׁל מֵרְצוֹן בּוֹרְאוֹ אוֹ לְהִתְקוֹמֵם עָלָיו, יִהְיֶה הָעֹנֶשׁ עָלָיו נִצְחִי אוֹ בִּלְתִּי נִצְחִי כְּפִי הַמִּשְׁפָּט הָאֱלֹהִי, כְּאָמְרוֹ "כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע" (שמות כג:ז). וְכַאֲשֶׁר יִקֶּרֶה זֶה לְאָדָם בִּשְׂגָגָה שֶׁיּוֹצִא מֵאִתּוֹ, הִנֵּה יִתְיַסֵּר בְּמָמוֹנוֹ אוֹ בְּגוּפוֹ כְּפִי הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית לְהָעִיר אׇזְנוֹ, כְּאָמְרוֹ "וַיְגַל אׇזְנָם לַמּוּסָר" (איוב לו:י). אָמְנָם הַנִּרְדָּמִים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ כְּלָל וְלֹא הִתְעוֹרְרוּ כְּלָל לָדַעַת דָּבָר מִזֶּה, וְהֵם כָּל בְּנֵי הַנֵּכָר וְרֹב הָאָמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית זוּלָתִי יְחִידֵי סְגֻלָּה, הֵם בְּלִי סָפֵק תַּחַת הַהַנְהָגַת הַטֶּבַע וְהַגְּרָמִים הַשְּׁמֵימִיִּים הַנִּכְבָּדִים מֵאוֹתָם בְּנֵי אָדָם, כְּשֶׁאֵר מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים אֲשֶׁר לֹא תִפּוֹל הַשְׁגָּחָה אֱלֹהִית בְּאִישֵׁיהֶם אֲבָל בְּמִינֵיהֶם בִּלְבָד, כִּי בָהֶם תִּשְׁלַם כַּוָּנַת הַמַּמְצִיא יִתְבָּרַךְ. וְכַאֲשֶׁר בָּחַר בָּאָמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית, כְּאָמְרוֹ "בְּךָ בָּחַר

ה' אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה" (דברים ז:ו), וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁתִּקְוַת הַמְכֻוָּן מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ הִיא יוֹתֵר רְאוּיָה וּמְצוּיָה בְּאִישֵׁי זֹאת הָאֻמָּה מִמַּה שֶׁתִּהְיֶה בְּאִישֵׁי זוּלָתָהּ, כִּי אָמְנָם מְצִיאוּת הַבּוֹרֵא וְאַחְדוּתוֹ נוֹדַע בְּקִצָּתָהּ וּמְקֻבָּל בְּכֻלָּהּ מֵהָאָבוֹת, כְּאָמְרוֹ "נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים וְגוֹ'" (תהלים עו:ב). כָּתַב לְהוֹרוֹתָם הַתּוֹרָה וְהוּא הַחֵלֶק הָעִיּוּנִי, וְהַמִּצְוָה וְהוּא הַחֵלֶק הַמַּעֲשִׂי, כַּאֲשֶׁר הֵעִיד בְּאָמְרוֹ "וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם" (שמות כד:יב). וְהִזְהִיר שֶׁבִּנְטוֹתָם מִזֶּה יָעִיר אָזְנָם בְּיִסּוּרִין, כְּאָמְרוֹ "אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע... כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ" (שמות טו:כו). וּבְחָמְלָתוֹ עֲלֵיהֶם כְּשֶׁיִּהְיֶה הָרֹב מֵהֶם לְרָצוֹן לְפָנָיו, אָמַר לְעוֹרֵר הַיְחִידִים מֵהֶם רְאשׁוֹנָה בְּנִגְעֵי בְגָדִים, אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם בָּאָה הַקַּבָּלָה שֶׁאֵין בְּגָדֵי גּוֹיִם מִטַּמְּאִים בְּנְגָעִים. וּכְשֶׁלֹּא יַסְפִּיק זֶה יְעוֹרֵרֵם בְּנִגְעֵי בָתִּים, אֲשֶׁר בָּהֶם גַּם כֵּן לֹא יָבֹא נֶגַע צָרַעַת בַּטֶּבַע כְּלָל. וּלְזֶה רָאוּי שֶׁלֹּא יִהְיוּ בִּגְדֵי גּוֹיִם מִטַּמְּאִים וְלֹא בָּתֵּיהֶם מִטַּמְּאִים בְּנְגָעִים כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וְכַאֲשֶׁר לֹא עָלוּ הַדּוֹרוֹת לְמַדְרֵגָה רְאוּיָה לְחֻמְלָה (לְמַעֲלָה) זוֹ, אֵין זְכָרוֹן לָרִאשׁוֹנִים שֶׁנִּמְצְאוּ לְעוֹלָם נִגְעֵי בָתִּים, עַד שֶׁאָמְרוּ קְצָתָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלֹּא הָיוּ לְעוֹלָם.

פרק יד

פסוק ב

זֹאת תִּהְיֶה וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן. אֶל מָקוֹם קָרוֹב חוּץ לַמַּחֲנֶה, שֶׁיּוּכַל הַכֹּהֵן בְּכָבוֹד וּבְלִי רַב טֹרַח לָלֶכֶת לִרְאוֹתוֹ.

פסוק ז

וְטִהֲרוֹ. מֵעִנְיַן פְּרִיעָה וּפְרִימָה (ויקרא יג:מה).

פסוק ח

וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר. מֵעִנְיַן "מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ" (ויקרא יג:מו).

פסוק ט

וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר. מֵעִנְיַן "וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ" (ויקרא יד:ח).

פסוק יב

וְהִקְרִיב אוֹתוֹ לְאָשָׁם. כְּבָר הִתְבָּאֵר שֶׁעִנְיַן הָאָשָׁם הוּא עַל מַעַל בַּקֹּדֶשׁ, כְּמוֹ הַחַטָּאת עַל חִיּוּב כָּרֵת. וּכְבָר אָמְרוּ שֶׁהַצָּרַעַת הִיא עַל לָשׁוֹן הָרָע וְעַל גַּסּוּת הָרוּחַ, שֶׁשְּׁנֵיהֶם מְעִילָה בַּקֹּדֶשׁ. כִּי אָמְנָם לָשׁוֹן הָרָע עִקָּרוֹ בַּסֵּתֶר, כְּמוֹ "מַעֲמִיק מֵהּ' לַסְּתִיר עֲצָה" (ישעיהו כט:טו), כַּאֲמָרָם בִּבְרָכוֹת: "הָעוֹבֵר עֲבֵרָה בַּסֵּתֶר כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה". וְעַל הַמִּתְגָּאֶה נֶאֱמַר "גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל" (תהלים קא:ה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "זֶה גּוֹנֵב

מִלְבוּשַׁי, אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִים לַעֲמוֹד בְּעוֹלָם אֶחָד". וּכְבָר סִפֵּר הַכָּתוּב עַל עֻזִּיָּהוּ בְּאָמְרוֹ "וּכְחָזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בַּה' אֱלֹהָיו" (דברי הימים ב כו:טז), "וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ" (דברי הימים ב כו:יט).

פסוק כ

וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְטָהֵר. לְקַדְּשִׁים וּלְבִיאַת מִקְדָּשׁ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים יד:ג) הֵבִיא כַּפָּרָתוֹ אוֹכֵל בְּקָדְשִׁים.

פסוק לו

וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא. וְלֹא יָבֹא קוֹדֶם לָכֵן, וּבֵין כָּךְ יִהְיֶה זְמַן תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה לַבָּעָלִים וּזְמַן תְּפִלָּה לַכֹּהֵן, וְעִם זֶה נָתַן זְמַן הֶסְגֵּר. וּבַמִּדְרָשׁ (ויקרא רבה יז:ז) אָמְרוּ: בְּכָל זֶה רָמַז לְחֻרְבַּן הָרִאשׁוֹן וְתִקּוּנוֹ בַּשֵּׁנִי, וּסְתִירָתוֹ בְּחֻרְבַּן שֵׁנִי, וְטַהֲרָתוֹ בְּבִנְיָן שְׁלִישִׁי שֶׁיִּבָּנֶה וְיִכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן.

פסוק נד

זֹאת הַתּוֹרָה. מִי שֶׁיִּבָּא לְהוֹרוֹת בִּנְגָעִים צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע לְהַבְדִּיל בֵּין שְׁנֵי מִינִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם אֶחָד בְּסוּג, כְּאָמְרוֹ (דברים יז:ח) "בֵּין נֶגַע לָנָגַע".

לְכָל נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּתָק. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם צָרַעַת בְּעוֹר הָאָדָם, מִכָּל מָקוֹם הֵם נִבְדָּלִים בָּזֶה, שֶׁהַנָּתָק נִדּוֹן בִּלְתִּי מַרְאוֹת, אֲבָל דִּינוֹ כִּנְשִׂירַת שֵׂעָר וּכְשֵׂעָר שָׁחוֹר, וּשְׂאֵר כָּל מִינֵי הַצָּרַעַת אֵינָם נִדּוֹנִים בִּלְתִּי מַרְאוֹת.

פסוק נה

וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים בְּמַרְאֶה יְרַקְרַק אוֹ אֲדַמְדָּם, וּשְׁנֵיהֶם עַל אֹפֶן בִּלְתִּי טִבְעִי, מִכָּל מָקוֹם הֵם נִבְדָּלִים בָּזֶה: שֶׁהַפּוֹשֶׂה בַּבֶּגֶד בְּסוֹף שְׁבוּעַ רִאשׁוֹן נִשְׂרָף כֻּלּוֹ, וְהַפּוֹשֶׂה בַּבַּיִת בְּסוֹף שְׁבוּעַ רִאשׁוֹן חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שְׁבוּעַ.

פסוק נו

וְלַשְּׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת. אַף עַל פִּי שֶׁהֵם דּוֹמִים בָּזֶה שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לָבָן וְשֶׁדִּינֵיהֶם שָׁוִים וּמִטַּהֲרִים כְּפִי מַה שֶּׁבָּא בַּקִּבָּלָה, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ שֶׁהַבָּא לְהוֹרוֹת בִּנְגָעִים יִהְיֶה בְּקִי בְּמַדְרֵגוֹת הַלֹּבֶן וּמְקוֹמוֹתֵיהֶם, כִּי מָקוֹם שְׁחִין וּמִכְוָה נִדּוֹנִים בְּמַרְאוֹת מְעוֹרְבוֹת וְצָרֻבֶת, וּמָקוֹם שֵׂעָר אֵינוֹ נִדּוֹן בְּמַרְאֶה כְּלָל.

פסוק נז

זֹאת תּוֹרַת הַצָּרַעַת. אֵין לְהוֹסִיף וּלְהַחֲמִיר לְטַמֵּא נִגְעֵי עוֹר בָּשָׂר אֲחֵרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם אֲצֻלִּנוּ מִינֵי צָרַעַת רַבִּים מֵאֵלֶּה, כְּאָמְרוֹ "אַל תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו" (משלי ל:ו). כִּי אָמְנָם עִם

כָּל רָעָתָם לֹא נָדִין אוֹתָם כְּדִין צָרַעַת כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁטְּהֵר הַכָּתוּב כְּשֶׁהָפַךְ כֻּלּוֹ לָבָן שֶׁעָבַר גְּבוּל הַצָּרַעַת הַטְּמֵא לִרְעַ, כְּעִנְיַן הַטְּמֵאָה הַנִּשְׁרֶפֶת שֶׁנִּפְסְדָה צוּרָתָהּ.

פרק טו

פסוק ב

זָב מִבְּשָׂרוֹ. כְּבָר בָּאָה הַקַּבָּלָה "מִבְּשָׂרוֹ" וְלֹא מֵחֲמַת אָנְסוֹ, וְזֶה שֶׁיִּהְיֶה הַזָּב שׁוֹתֵת בְּסִבַּת בְּשָׂרוֹ שֶׁהוּא כְּנוּי לָאֵמָה אוֹ לִכְלִי הַזֶּרַע, וְלֹא מֵחֲמַת סִבָּה אַחֶרֶת מִגֶּרֶת אֶת הַזּוֹב. וּכְבָר פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לה:) שֶׁהַזּוֹב הוּא כְּלָבָן בֵּיצָה הַמּוּזָרֶת. וְכַאֲשֶׁר יִקָּרֶה זֶה מִבְּשָׂרוֹ שֶׁהוּא בְּסִבַּת חֳלִי כְּלִי הַזֶּרַע בִּלְבָד, הִנֵּה זֶה יוֹרֶה עַל חֻלְשָׁתָם וְחִסָּרוֹן עִכּוּלָם אֲשֶׁר יִקָּרֶה עַל הָרֹב בְּסִבַּת רֹב הִתְמַדַּת הַמִּשְׁגָּל וְהַרְהוּרָיו, אֲשֶׁר בּוֹ לֹא תֶחְדַּל זִמַּת אִוֶּלֶת חַטָּאת. וּבְכֵן רָאוּי שֶׁיִּסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים אֲשֶׁר בָּם יָסוּרוּ הִרְהוּרָיו מִלִּבּוֹ, וְיִטְבֹּל מִן הַטְּמֵאָה, וִיכַפֵּר בְּחַטָּאת וְעוֹלָה עַל מַה שֶּׁפָּעַל וְהִרְהֵר.

פסוק יח

וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ. לֹא כָתַב "וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה", כִּי הֵעִיד עַל הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא תִטְמָא מֵחֲמַת שׁוּם זוֹב בִּלְתִּי אָדָם אוֹ קֶרִי, כְּמוֹ שֶׁטָּמֵא בָּאִישׁ. אָמְנָם טֻמְאַת הָאִשָּׁה בְּקֶרִי לֹא תִהְיֶה אֶלָּא כַּאֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אוֹתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בֵּית הַסְּתָרִים.

פסוק יט

וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זָבָה דָם. לְמַד דִּינֵי הַנִּדָּה וְהַזָּבָה, וְהִטְעִין אֶת הַזָּבָה קָרְבַּן חַטָּאת וְעוֹלָה. וּבָזֶה הֵעִיד כִּי לֹא יִקָּרֶה זֶה בִּבְנוֹת עַמּוֹ זוּלָתִי לְהַעִיר אָזְנָן עַל מָרִי קָדַם בְּפֹעַל וּבְמַחֲשָׁבָה, כִּי הוּא אָמְנָם הַרְבּוֹת הֶעֱנֹשׁ שֶׁעָנַשׁ אֶת חַוָּה עַל פְּעֻלָּתָהּ וּמַחֲשַׁבְתָּהּ, שֶׁנִּכְלַל בְּאָמְרוֹ "הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ" (בראשית ג:טז). וּבְכֵן רָאוּי שֶׁתִּסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים, עַד יֵעָרֶה עָלֶיהָ רוּחַ תְּשׁוּבָה וְטָהֳרָה, וְאָז תִּטְבּוֹל וּתְכַפֵּר בְּחַטָּאת עַל פְּעֻלַּת הָרַע וּבְעוֹלָה עַל הַמַּחֲשָׁבָה.

פסוק לב

זֹאת תּוֹרַת הַזָּב. זֶה הוּא מַה שֶּׁרָאוּי לְעַיֵּן בְּכָל אֵלֶּה: רִאשׁוֹנָה, שֶׁבִּהְיוֹת הַזָּב טָעוּן קָרְבַּן חַטָּאת, יוֹרֶה שֶׁבָּא עַל חֵטְא בְּמַעֲשֶׂה וּבְמַחֲשָׁבָה.

וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע לְטָמְאָה בָהּ. כִּי אָמְנָם טַעַם טֻמְאַת הַקֶּרִי הוּא שֶׁכַּוָּנַת הַמּוֹצִיאוֹ הִיא לְטָמְאָה בָהּ בְּעֶטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ, לֹא לְקִיּוּם הַמִּין, שֶׁלּוּלֵי זֶה לֹא הָיְתָה בַּזֶּרַע שׁוּם טֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁאֵין טֻמְאָה בְּפֶרֶשׁ וּבְשֶׁתָן.

פסוק לג

וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ. כִּי "דָּוָה" מוֹרֶה שֶׁהָיָה זֶה עַל חֵטְא, וּלְפִיכָךְ הִיא טְמֵאָה.

וְהַזָּב. וְהָעִיּוּן בִּדְבַר הַזָּב הוּא שֶׁהוּא לְהַעִיר אׇזֶן עַל חֵטְא שֶׁקִּדֵּם.
אֶת זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה. וְעִם זֶה רָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן הֶבְדֵּל זוֹב הַזָּכָר מִזּוֹב הַנְּקֵבָה, כִּי זוֹב הַנְּקֵבָה לֹא יְטַמֵּא זוּלָתִי הָאָדָם, וְזוֹב הַזָּכָר לֹא יְטַמֵּא זוּלָתִי בִּהְיוֹתוֹ בְּלִתִּי אָדָם.
וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם טְמֵאָה. גַּם כֵּן רָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן שֶׁעַל הָאִישׁ הַשּׁוֹכֵב עִם טְמֵאָה אָמַר "וְתָהִי נִדָּתָהּ עָלָיו" (ויקרא טו:כד), וְלֹא כֵן יֹאמַר עַל הַטָּהוֹרָה שֶׁיִּשְׁכַּב הַזָּב אוֹתָהּ. כִּי בָזֶה יוֹרֶה שֶׁהַזָּכָר מִתְקַלְקֵל יוֹתֵר בִּשְׁכִיבַת הַדָּוָה מִמַּה שֶּׁתִּתְקַלְקֵל הָאִשָּׁה בִּשְׁכִיבַת הַחוֹלֶה, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַנִּסָּיוֹן בְּמְצֹרַעַת וְזוּלָתָהּ.

פרק טז

פסוק א

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת. הִנֵּה תֵּיבַת "וַיְדַבֵּר" בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לֹא תִפּוֹל בְּרֹב עַל חֶלְקֵי הַדִּבּוּר, אֲבָל תִּפּוֹל עַל מֶשֶׁךְ הַדִּבּוּר בְּכָלָּו, וּלְכֵן אַחַר לְשׁוֹן הַדִּבּוּר יָבֹא בְּרֹב לְשׁוֹן הֶאֱמִירָה הַפְּרָטִית. אָמַר אִם כֵּן "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת... וַיֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אָחִיךָ" (ויקרא טז:א-ב). וּמִפְּנֵי שֶׁהֶאֱרִיךְ בְּסִפּוּר "אַחֲרֵי מוֹת" לֹא כָתַב "וַיֹּאמֶר אֵלָיו", אֲבָל חָזַר וְהִזְכִּיר הָאֵל יִתְבָּרַךְ הָאוֹמֵר וּמֹשֶׁה הַשּׁוֹמֵעַ. אָמְנָם לְדִבְרֵי קְצָת מֵרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תורת כהנים א:ג) הָיוּ שְׁנֵי דִּבּוּרִים, וְיִהְיֶה שִׁעוּר הַכָּתוּב "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאַל יָבֹא וְלֹא יָמוּת", וְ"אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן" אָמַר לְמֹשֶׁה "דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאַל יָבֹא" – שֶׁלֹּא יִכָּנֵס יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁצִּוָּה, "וְלֹא יָמוּת" כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּתוּ בָנָיו בִּהְיוֹתָם הוֹרְסִים לַעֲשׂוֹת קְטֹרֶת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁצִּוּוּ, וְזֶה לְזָרְזוֹ יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן.

פסוק ב

כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה. בָּזֶה הַדִּבּוּר לְדַבֵּר לְמֹשֶׁה, וּבִשְׁאָר הַדִּבּוּרוֹת לִקְרוֹא לַמּוּכָנִים לִנְבוּאָה, כְּעִנְיַן שְׁמוּאֵל בְּאָמְרוֹ "וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל ה' אֲשֶׁר שָׁם אֲרוֹן אֱלֹהִים, וַיִּקְרָא ה' אֶל שְׁמוּאֵל" (שמואל א ג:ג-ד).

פסוק ג

בְּזֹאת יָבֹא בְּפַר בֶּן בָּקָר. בְּהַקְדֵּשַׁת פֹּר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעוֹלָה וּלְבִישַׁת הַבְּדִים שֶׁאֵין בָּהֶם צֶבַע וְלֹא צִיּוּר מְלָאכוּתִי, כִּי אָמְנָם לֹא יֵאָחֵר כֹּהֵן גָּדוֹל לְהִכָּנֵס לִפְנִים עַד אַחַר הַקְרָבַת הָעוֹלָה, אֲבָל יִכָּנֵס לְהַקְטִיר הַקְּטֹרֶת תֵּכֶף אַחַר שְׁחִיטַת הַחַטָּאת.

פסוק ד

בִּגְדֵי קֹדֶשׁ הֵם. בְּכַמּוּתָם יֵרָאוּ הַמַּלְאָכִים אֶל הַנְּבִיאִים, כִּי הֵם נִרְאִים אָז בִּלְבוּשֵׁי הַבְּדִים (יחזקאל ט:ג, דניאל י:ו-ז).

פסוק ה

שְׁנֵי שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת. הָרִאשׁוֹן עַל חֲטָאִים בַּמִּקְדָּשׁ, וְהַמִּשְׁתַּלֵּחַ עַל שְׁאָר חַטָּאֵי צִבּוּר אֲשֶׁר לְרֹב טֻמְאָתוֹ לֹא יָאוֹת לִזְבֹּחַ וּמְטַמֵּא מְשַׁלְּחוֹ.

פסוק ח

גּוֹרָלוֹת. כִּי הַגּוֹרָל בִּפְרָט עַל יְדֵי אִישׁ חָסִידוֹ הוּא כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל אִישׁ בִּדְבַר הָאֱלֹהִים, כַּאֲמָרוֹ "בַּחֵיק יוּטַל אֶת הַגּוֹרָל, וּמֵה' כָּל מִשְׁפָּטוֹ" (משלי טז:לג).

פסוק ט

וְעָשָׂהוּ חַטָּאת. הַגּוֹרָל יַעֲשֶׂה אֶת הַשָּׂעִיר חַטָּאת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא מ) "הַגּוֹרָל עוֹשֶׂה חַטָּאת וְאֵין הַשֵּׂם עוֹשֶׂה חַטָּאת".

פסוק יא

וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ. כְּבָר בָּא בַּקַּבָּלָה (יומא לו:) שֶׁשְּׁתֵּי הַכַּפָּרוֹת בַּעֲדוֹ הֵם כַּפָּרַת דְּבָרִים בְּוַדַּאי, וּלְפִיכָךְ הֵם קֹדֶם שְׁחִיטַת הַחַטָּאת.

פסוק יב

וְלָקַח מְלֹא הַמַּחְתָּה. כִּי תֵּכֶף שֶׁנִּשְׁחַט חַטָּאת וְהִתְוַדָּה וְסָר עֲוֹנוֹ, נַעֲשָׂה מוּכָן לֵאוֹר בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ. וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ יֵרָאֶה לְכָל מוּכָן לְאוֹרוֹ, כְּאָמְרוֹ "כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה" (ויקרא טז:ב). וְרָאוּי לְכַבְּדוֹ בְּקֻטֹרֶת, כְּמוֹ הָעִנְיָן אַחַר הַתְּמִידִים, כְּאָמְרוֹ "עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה" (שמות כט:מב). וּבָזֶה טָעוּ בְּנֵי אַהֲרֹן וְהִקְרִיבוּ אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם.

פסוק טו

הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם. אַחַר שֶׁהִשְׁלִים לְכַפֵּר בַּעֲדוֹ בְּחַטָּאתוֹ, כְּעִנְיַן "הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְקֹשּׁוּ" (צפניה ב:א), וְעִם זֶה נִרְאֶה אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ.

פסוק כג

וְהִנִּיחָם שָׁם. כִּי הִקְרִיבָם לִפְנֵי ה', וְיִקְדְּשׁוּ קְדֻשָּׁה יְתֵרָה, וְלֹא יָאוֹת אֲפִלּוּ לְכֹהֵן גָּדוֹל אַחַר שֶׁעָבְרָה שְׁעַת מַעֲלָתוֹ.

פסוק כד

וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ. אַחַר שֶׁסָּמַךְ עַל הַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ.

וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ. אַחַר שֶׁכִּפֶּר בַּעֲדוֹ בְּחַטָּאתוֹ וּבְעַד הָעָם בְּשְׁתֵּי חַטָּאוֹת, שֶׁגַּם שְׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ נִקְרָא חַטָּאת, כַּאֲמָרוֹ "שְׁנֵי שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת" (ויקרא טז:ה), וּשְׁנֵיהֶם יַקְדִּימוּ לְעוֹלַת הָעָם כְּמִשְׁפַּט כָּל חַטָּאת שֶׁקּוֹדֶמֶת בְּכָל מָקוֹם לָעוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה.

וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם. כַּפָּרַת הִרְהוּרֵי הַלֵּב הָרְאוּיָה לִנְקִיֵּי כַפַּיִם וּבָרֵי לֵבָב, וְזֶה בְּעוֹלָה.

פסוק כט
לְחֻקַּת עוֹלָם. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ לַעֲבוֹדָה, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ שֶׁתִּתְקַיְּמוּ גַּם שְׁבִיתָה וְעִנּוּי.

פסוק ל
כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר. וְהַטַּעַם שֶׁתִּצְטָרְכוּ עִם זֶה גַּם לִשְׁבִיתָה וְעִנּוּי, הוּא כִּי אָמְנָם הַכֹּהֵן בַּעֲבוֹדָתוֹ יְכַפֵּר בִּלְבַד, וְעִנְיַן הַכִּפּוּר הוּא הַקְטָנַת הַחֵטְא וְהַכְנָתוֹ לְקַבֵּל סְלִיחָה.
לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ. אֲבָל הַשְּׁגַת הַטָּהֳרָה וְהַסְּלִיחָה הַגְּמוּרָה תִּהְיֶה לִפְנֵי ה' בַּלְבַד, וְזֶה בְּוַדּוּי וּתְשׁוּבָה, שֶׁהוּא לְבַדּוֹ יָדַע אֱמִתָּתָם, וּבִשְׁבִיל כָּךְ.

פסוק לא
שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם. עַל הֵיפֶךְ "הֵן בְּיוֹם צוֹמְכֶם תִּמְצְאוּ חֵפֶץ" (ישעיהו נח:ג).
חֻקַּת עוֹלָם. וְגַם בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם תִּשְׁמְרוּ שְׁבִיתָה וְעִנּוּי.

פסוק לב
וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ וְלִבַּשׁ. אַף הַמְרֻבֶּה בְּגָדִים בִּלְבַד יְכַפֵּר.

פסוק לד
וְהָיְתָה זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר. שֶׁהַיּוֹם עַצְמוֹ יְכַפֵּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִקְדָּשׁ וַעֲבוֹדָה, כְּאָמְרָם "תְּשׁוּבָה תּוֹלָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר".

פרק יז

פסוק ב
זֶה הַדָּבָר. כְּשֶׁאָמַר "וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם" (ויקרא טו:לא) הִזְהִיר שֶׁנִּפְרִישֵׁם גַּם כֵּן מִטֻּמְאַת רוּחַ הַטֻּמְאָה וְהַשֵּׁדִים.

פסוק ד
דָּם יֵחָשֵׁב. כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעִנְיָן קֹדֶם הַמַּבּוּל, שֶׁלֹּא הֻתַּר לָהֶם לַהֲרֹג בַּעֲלֵי חַיִּים לְאָכְלָם.

פסוק ז
חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה זֹּאת. שֶׁלֹּא יִזְבְּחוּ לַשְּׂעִירִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ מְקַבְּלִים אוֹתָם לֵאלֹוהַּ בְּשׁוּם פָּנִים, אֲבָל הָיוּ חֲפֵצִים בְּחֶבְרָתָם לִהְיוֹת הַשֵּׁדִים לָהֶם מְשָׁרְתִים וּמְסַיְּעִים בְּעִסְקֵיהֶם, אוֹ שְׁלִיחוּתָם אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ (חולין קה) עַל יוֹסֵף שִׁידָא, וְעַל שִׁידָא דַּהֲוָה שְׁכִיחַ בֵּי רַב אָשֵׁי. אָמְנָם בִּדְבַר הַשֵּׁדִים אֲשֶׁר לֹא נִזְכְּרָה בְּרִיאָתָם, רָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן שֶׁהֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה קָרְאוּם מַזִּיקִים, וְהִזְכִּירוּ שֶׁהֵם אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים, פְּרִים וְרְבִּים וּמֵתִים, וְעִם כָּל זֶה רוֹאִים וְאֵינָם נִרְאִים. וְכָל אֵלּוּ לֹא יֵאוֹתוּ בָהֶם זוּלָתִי בִּהְיוֹתָם מוּרְכָּבִים מֵעֲצָמִים דַּקִּים נֶעְדָּרֵי הַמַּרְאֶה. וּבִהְיוֹתָם אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים, יִהְיֶה בְּהֶכְרֵחַ מְזוֹנָם עֶצֶם מוּרְכָּב דַּק מְאֹד

שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה לְעֻצֶם הַנִּזּוֹן, וְאֵין בַּמּוּרְכָּבִים אֲצִלֵּנוּ יוֹתֵר דַּק מֵאוֹתוֹ אֵיד הַדָּם אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ יִתְהַוֶּה רוּחַ נוֹשֵׂא לְכֹחַ הַחִיּוּנִי. וְזֶה הַכֹּחַ הַנָּשׂוּא בּוֹ הוּא נֶפֶשׁ הַחַי בַּאֲשֶׁר הוּא חַי. וּבִהְיוֹת שֶׁזֶּה הַכֹּחַ לֹא יִהְיֶה בִּלְתִּי זֶה הַנּוֹשֵׂא, יִקָּרֵא זֶה הַנּוֹשֵׂא לִפְעָמִים נֶפֶשׁ, כְּאָמְרוֹ "כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ" (דברים יב:כג). וּבִהְיוֹתוֹ מָזוֹן לַשֵּׁדִים, הִנֵּה הַמַּקְרִיב לָהֶם דָּם אֲשֶׁר בּוֹ זֶה הָעֶצֶם שֶׁאֵין כֹּחַ בְּיָדָם לְקַחְתּוֹ, כְּאָמְרָם (חולין קה) "כָּל מִידֵי דְּצַיָּר וַחֲתִים וְכַיָּל וּמְנֵי לֵית לָן רְשׁוּתָא לְמִשְׁקַל מִינַּהּ", יִקָּנֶה אַהֲבָתָם. וְהָאוֹכְלוֹ יִקָּנֶה מֻזָּג נוֹטֶה לְטִבְעָם וְיֶאֱהֲבוּ חַבְרָתוֹ. וְכַאֲשֶׁר הָיוּ רַבִּים חֲפֵצִים בְּחַבְרַת הַשֵּׁדִים וְאַהֲבָתָם, כְּדֵי שֶׁיְּסִיעוּהוּ בְּהַשָּׂגַת הֶעָרֵב הַבִּלְתִּי מוֹעִיל אֲשֶׁר תַּאֲוָתוֹ נִקְנֵית בַּאֲכִילַת עֵץ הַדַּעַת, הָיוּ מַגִּישִׁים דָּם לְמִנְחָה לַשֵּׁדִים וְאוֹכְלִים אוֹתוֹ לְהִתְחַבֵּר עִמָּם. וְקַצָּתָם הָיוּ אוֹכְלִים אֵצֶל בֵּית מִקְוֵה דְּמִים, בְּחֶשְׁבָּם שֶׁשְּׁעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם כְּדֵי לִמְשׁוֹךְ אַהֲבָתָם וְהִתְחַבְּרוּת עִמָּהֶם. וְכַאֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וְהִרְחִיק אֶת עַמּוֹ כְּפִי הָאֶפְשָׁר מֵרְדּוֹף אַחֲרֵי עֵרֶב בִּלְתִּי מוֹעִיל, הִרְחִיק מֵהֶם אֶת הַשֵּׁדִים וְחֶבְרָתָם, בִּהְיוֹתָם מַזִּיקִים בֶּאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁקָּרְאוּ אוֹתָם רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְאָסַר אֶת הַדָּם וְעָנַשׁ עָלָיו כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁעָנַשׁ מִיתָה עַל אֲכִילַת עֵץ הַדַּעַת. וְנָתַן טַעַם לָזֶה בְּאָמְרוֹ "כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא" (ויקרא יז:יא), כִּי אָמְנָם הַכֹּחַ אֲשֶׁר הוּא הַנֶּפֶשׁ הַחִיּוּתִי הוּא נָשׂוּא בְּחֵלֶק הָאֵידִי וְהַדַּק שֶׁבַּדָּם, וְאוֹתוֹ הַחֵלֶק הָאֵידִי הַנּוֹשֵׂא הַנִּקְרָא גַּם כֵּן נֶפֶשׁ הוּא בְּעֶצֶם כָּל הַדָּם. וְהוֹסִיף וְאָמַר "וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא יז:יא), וַאֲנִי לֹא בָחַרְתִּי בוֹ לְכַפֵּר מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ אָהוּב אֶצְלִי, אֲבָל בִּהְיוֹתוֹ נֶפֶשׁ בְּצַד מָה, וְיִכַּפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ, כְּעִנְיַן הֶקְטֵר שְׁאָר אֵבְרֵי הַנִּקְרָב לְכַפֵּר עַל אֵבְרֵי הַמַּקְרִיב.

פסוק יג

כִּי יָצוּד צֵיד. בִּהְיוֹת מְקוֹם הַצֵּיד עַל הָרֹב שׁוֹמֵם וּמוּכָן לְהִמָּצֵא שָׁם שֵׁדִים, כְּאָמְרוֹ "וְשָׁכְנוּ שָׁם בְּנוֹת יַעֲנָה וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם" (ישעיהו יג:כא), אָסַר לְהַנִּיחַ שָׁם דָּם מְגֻלֶּה וְצִוָּה לְכַסּוֹתוֹ בֶּעָפָר לְהָסִיר הַכָּנַת הִמָּצֵא הַשֵּׁדִים שָׁם. וְאָמַר.

פסוק יד

כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא. כִּי נֶפֶשׁ בַּעַל חַי הוּא דָּמוֹ, רוֹצֶה לוֹמַר הָאֵד הַדָּמִי (ויקרא יז:ז).

בְנַפְשׁוֹ. עִם הַכֹּחַ הַחִיּוּנִי הַנָּשׂוּא בּוֹ, וְזֶה כִּי אָמְנָם הַדָּם הָאֵידִי וְהַדַּק שֶׁבּוֹ הוּא נוֹשֵׂא לְכֹחַ הַחִיּוּנִי, וּבִהְיוֹתוֹ הַדַּק שֶׁבַּגְּרָמִים הַנִּפְסָדִים הוּא מָזוֹן לַשֵּׁדִים בְּלִי סָפֵק וְלִמְבַקְּשִׁים חֶבְרָתָם. **וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל**. וּבִלְעֲדֵי זֹאת, אַף עַל פִּי שֶׁהִתַּרְתִּי לִבְנֵי נֹחַ, אֲסָרְתִּיו לְיִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת צַו (ויקרא ז:כו) מִפְּנֵי שֶׁהָיָה נֶפֶשׁ הֶחָי בְּחַיָּיו, וּמֹשִׁיב הַנִּזּוֹן מִמֶּנּוּ אֶל טִבְעוֹ הַבַּהֲמִי.

פסוק טו

וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה. אַחַר שֶׁכָּתַב עִנְיַן אִסּוּר הַדָּם הַמּוֹשֵׁךְ חֶבְרַת הַשֵּׁדִים, דִּבֵּר עַל אוֹכֵל נְבֵלָה וּטְרֵפָה הַמּוּכָן אֶל שֶׁתִּשְׂרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה, כְּאָמְרָם סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת "וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים" (דברים יח:יא) "זֶה הַמְרַעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת כְּדֵי שֶׁתִּשְׂרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה".

פסוק טז

וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ. כְּפִי שֶׁיֵּחָטֵא בְּטֻמְאָתוֹ, אִם שֶׁיֹּאכַל קֹדֶשׁ אוֹ יִגַּע בַּלְּבָד, אוֹ יְטַמֵּא טָהֳרוֹת שֶׁל חֻלִּין.

פרק יח

פסוק ו

אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ. הִנֵּה הַתּוֹלֶדֶת הַהוֹוֶה מִשְּׁאֵר בָּשָׂר, בִּהְיוֹת אָז הַפּוֹעֵל וְהַמִּתְפַּעֵל קְרוֹבִים בַּמֶּזֶג, רְאוּי שֶׁתִּהְיֶה יוֹתֵר הֲגוּנָה וּמְמֻזֶּגֶת, כְּמוֹ שֶׁקָּרָה בְּתוֹלֶדֶת מֹשֶׁה, אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֵעַמְרָם וְיוֹכֶבֶד דּוֹדָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל נְשׂוּאֵי בַּת אֲחוֹתוֹ. וְזֶה יִצְדַּק כַּאֲשֶׁר יִהְיוּ הַפּוֹעֵל וְהַמִּתְפַּעֵל מְכֻוָּנִים לְהָפִיק רְצוֹן קוֹנָם בִּלְבַד. אֶפֶס כִּי זֶה יִקָּרֶה עַל הַמְּעַט, כִּי אָמְנָם מַה שֶּׁיִּקָּרֶה בְּכָל הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי אוֹ בְּרֻבּוֹ, בָּזֶה הוּא שֶׁיִּהְיוּ מְכֻוָּנִים לְתַעֲנוּג בִּלְבַד, כְּאָמְרוֹ "הֵן בְּעָוֹן חוֹלָלְתִּי וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי" (תהלים נא:ז). וּבִהְיוֹת שְׁאֵר הַבָּשָׂר מוּכָן מְאֹד, וְהַהֶרְהוּר וְהַתַּעֲנוּג בּוֹ רַב מְאֹד, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר יִהְיוּ חוֹשְׁבִים שְׁנֵיהֶם שֶׁחִבּוּרָם בִּלְתִּי אָסוּר, יִרְבֶּה הַהֶרְהוּר וְהַחִבּוּר בֵּינֵיהֶם לְתַעֲנוּג בִּלְבַד, וּבְכֵן יִזְנוּ וְלֹא יִפְרְצוּ, וּמְלֹאָה הָאָרֶץ זִמָּה. וּלְכָךְ אָמַר **לְגַלּוֹת עֶרְוָה**, כִּי אָמְנָם תַּעֲנוּג הַגִּלּוּי בִּלְבַד הוּא הַמְכֻוָּן בָּרֹב. וּבְכֵן אָסְרָה תּוֹרָה בִּשְׁאֵר בָּשָׂר כָּל יוֹצֵא יֶרֶךְ וְהַקְּרוֹבִים לָזֶה הַקַּו בְּמַדְרֵגָה אַחַת. וּמַדְרֵגוֹת הַקְּרָבָה תַּחְשְׁבֵם הַתּוֹרָה מִן הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה כְּבַעְלָהּ. וּלְזֶה אָסַר אֲחוֹת הָאָב שֶׁהִיא בְּמַדְרֵגָה רִאשׁוֹנָה אֵצֶל הָאָב, וְהִתִּיר בַּת הָאָח שֶׁהִיא בְּמַדְרֵגָה שֵׁנִית אֶצְלוֹ. וְאָסַר אֵשֶׁת הָאָב וְאֵשֶׁת הָאָח וְאֵשֶׁת הַדּוֹד, אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת בַּעֲלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן שְׁאֵר בָּשָׂר כְּלָל, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נֶחְשָׁבוֹת בְּמַדְרֵגַת בַּעֲלֵיהֶן. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ נִרְאֶה הֱיוֹת אִסּוּר כָּל הָעֲרָיוֹת.

פסוק יז

זִמָּה הִיא. חִבּוּר נוֹלָד מֵהֶרְהוּר עֲבֵרָה בִּלְבַד.

פסוק יח

לֹא תִקַּח לְצָרֹר. אָמַר כִּי לוּלֵא זֶה הָיָה אוֹסֵר אֲחוֹת אִשָּׁה, מֵאַחַר שֶׁאֵינָהּ יוֹצֵאת יֶרֶךְ הָאִשָּׁה וְשֶׁהָאִשָּׁה עַצְמָהּ מֻתֶּרֶת. אֲבָל אָסַר אוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶינָה צָרוֹת, וְלָכֵן לֹא אָסְרָהּ זוּלָתִי בְּחַיֵּי אֲחוֹתָהּ, וְלֹא כֵן בְּכָל שְׁאָר הָעֲרָיוֹת.

פסוק כא

וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ. כִּי אָמְנָם בְּהַקְרִיבְךָ לָאֵל יִתְבָּרַךְ שְׁאָר בָּעֲלֵי חַיִּים, וְלַמֹּלֶךְ תַּקְרִיב אֶת הַבֵּן, הִנֵּה יֵרָאֶה מִזֶּה שֶׁיִּהְיֶה הַמֹּלֶךְ רַב הַמַּעֲלָה מִמֶּנּוּ חָס וְשָׁלוֹם.

אֲנִי ה'. לֹא שִׁנִּיתִי שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לִהְיוֹת אֱלֹהֶיךָ בְּאָמְרִי לְאַבְרָהָם "לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ" (בראשית יז:ז). וּמִפְּנֵי שֶׁדִּבֵּר עַל הָעֲרָיוֹת לְהַכְשִׁיר הַזֶּרַע שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לָחוּל עָלָיו שְׁמוֹ הַגָּדוֹל, דִּבֵּר עַל הַמּוֹלֵךְ שֶׁהָיוּ עוֹבְדָיו חוֹשְׁבִים לְהַכְשִׁיר בַּעֲבוֹדָתוֹ אֶת שְׁאָר הַזֶּרַע אֲל הַהַצְלָחוֹת, וְאָמַר כִּי בַּעֲבוֹדָתוֹ יִהְיֶה חִלּוּל ה' וְגוֹרֵם לְסִלּוּק שְׁכִינָתוֹ מֵעַל שְׁאָר הַזֶּרַע.

פסוק כד

אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה. אַפִּלּוּ בִּקְרִיבָה לְגִלּוּת עֶרְוָה.

כִּי בְכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם. כִּי תְּחִלַּת פִּשְׁעֵי הַגּוֹיִם בַּעֲרָיוֹת לֹא הָיָה בְּגִלּוּי עֶרְוָה מַמָּשׁ, אֲבָל הָיָה בִּקְרִיבָה בִּלְבַד.

פסוק כה

וַתִּטְמָא הָאָרֶץ. וּמִן הַקְּרִיבָה בָּאוּ לִידֵי כָּךְ שֶׁנִּטְמְאָה הָאָרֶץ בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת מַמָּשׁ.

פסוק כו

וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת חֻקֹּתַי. שֶׁלֹּא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֶרְוָה.

וְאֶת מִשְׁפָּטַי. לְהַעֲנִישׁ אֶת הַחוֹטְאִים.

וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת. וּבְזֶה הָאֹפֶן לֹא תַעֲשׂוּ שׁוּם אַחַת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבוֹת.

פסוק כז

כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ. כִּי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא נִשְׁמְרוּ מֵהַקְּרִיבָה וְלֹא עָנְשׁוּ אֶת הַחוֹטְאִים בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת, עָשׂוּ אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת, כִּי מֵרָעָה אֶל רָעָה יֵצְאוּ. וְכֵן תַּעֲשׂוּ גַּם אַתֶּם אִם לֹא תִשְׁמְרוּ אֶת כָּל חֻקּוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי אֵלֶּה, לָכֵן שִׁמְרוּ אוֹתָם.

פסוק כח

וְלֹא תָקִיא אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי. וּבְזֶה הָאֹפֶן לֹא תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּאוֹתוֹ עָנְיָן רַע שֶׁהִיא קָאָה עַתָּה אֶת הַגּוֹיִם.

פסוק כט

כִּי כָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת. וְהַטַּעַם שֶׁבַּעֲשׂוֹתְכֶם אַחַת מִכָּל אֵלֶּה תְּקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ בְּאוֹתוֹ אֹפֶן רָע, הוּא כִּי כָל אַחַת מֵאֵלֶּה רְאוּיָה לְעָנְשׁ כָּרֵת.

פסוק ל

וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי, לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת. שִׁמְרוּ גַּם אֶת הַמִּצְוּוֹת שֶׁצִּוִּיתִי לִשְׁמִירָה וְגָדֵר, שֶׁלֹּא תִכָּשְׁלוּ בְּכָל אֵלֶּה, כְּמוֹ אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת וְטֻמְאַת נִדָּה וְזָבָה וְיוֹלֶדֶת וְזוּלָתָם, וּבָזֶה הָאֹפֶן לֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם.

פרק יט

פסוק ב

דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת. **קְדֹשִׁים תִּהְיוּ**. אַחַר שֶׁהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל לְקַדְּשָׁם לְחַיֵּי עוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה הַכַּוָּנָה בְּאָמְרוֹ "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ" (שמות יט:ו), וּבְאָמְרוֹ "כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים" (ויקרא יא:מה), וְהִבְדִּילָם מִטֻּמְאַת הַמַּאֲכָלוֹת וְהַזֶּרַע בְּטֻמְאַת הַנִּדָּה וְהַנְּגָעִים הַנִּמְשָׁכִים מִמֶּנָּה וּמִטֻּמְאַת הַזָּבָה וְטֻמְאַת הַחֲטָאִים כְּאָמְרוֹ "מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ" (ויקרא טז:ל), וּמֵחֶבְרַת הַשֵּׁדִים וְרוּחַ הַטֻּמְאָה, וּמִטֻּמְאַת הָעֲרָיוֹת כְּאָמְרוֹ "אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה" (ויקרא יח:כד), אָמַר עַתָּה שֶׁהַכַּוָּנָה בְּכָל אֵלֶּה הָאַזְהָרוֹת הִיא שֶׁיִּהְיוּ קְדֹשִׁים, וְזֶה כְּדֵי שֶׁיִּדְמוּ לְיוֹצְרָם כְּפִי הָאֶפְשָׁר, כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה הַכַּוָּנָה בִּבְרִיאַת הָאָדָם כְּאָמְרוֹ "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ" (בראשית א:כו), וְזֶה בֵּאֵר עַתָּה בְּאָמְרוֹ.

כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וְרָאוּי שֶׁתִּדְמוּ אֵלַי כְּפִי הָאֶפְשָׁר בְּעִיּוּן וּבְמַעֲשֶׂה, וּלְהַשִּׂיג זֶה הַהִדָּמוּת בֵּאֵר שֶׁנִּצְטָרַךְ לִשְׁמוֹר אֶת הַמִּצְוּוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּלּוּחַ הָרִאשׁוֹן, שֶׁכָּל הַכַּוָּנָה בָּהֶם הִיא לְחַיֵּי עוֹלָם בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּסוֹפָם בְּאָמְרוֹ "לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ", כַּאֲשֶׁר הִתְבָּאֵר בְּמְקוֹמוֹ. וְהִתְחִיל לְבָאֵר עִנְיָן כִּבּוּד אָב וָאֵם, וְאָמַר.

פסוק ג

אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. לְהוֹרוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַכָּבוֹד בָּהֶם עַל אֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ גַּס בָּהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁיְּכַבְּדֵם בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּבְמַלְבּוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לא) בְּאָמְרָם "יֵשׁ מַאֲכִיל לְאָבִיו פַּסְיוֹנֵי וְטוֹרְדוֹ מִן הָעוֹלָם". אֲבָל יִהְיֶה כְּבוֹדוֹ לָהֶם כִּמְכֻבָּד נוֹרָאִים אֲצִלוֹ לְמַעֲלָתָם עָלָיו. וְאַחַר כָּךְ בֵּאֵר עִנְיַן שַׁבָּת בְּאָמְרוֹ.

וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ. שֶׁלֹּא עַל שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית בִּלְבַד הִזְהִיר, אֲבָל עַל כָּל מִינֵי הַשַּׁבָּת שֶׁהֵם שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית וְשַׁבַּת הָאָרֶץ וּשְׁמִיטַת כְּסָפִים, הַמְעִידִים עַל חִדּוּשׁ הָעוֹלָם. וּבְאָמְרוֹ אַחַר כָּךְ.

פסוק ד

אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. בֵּאֵר שֶׁכַּאֲשֶׁר הִזְהִיר וְאָמַר "לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל" (שמות כ:ד), לֹא בִּלְבַד אָסַר לְקַבְּלָם עֲלֵיו לֵאלֹהִים, אֲבָל אָסַר אֲפִלּוּ לְכַבְּדָם וְלַעֲשׂוֹת מַסֵּכָה בְּשֵׁעוֹת יְדוּעוֹת לְהַשִּׂיג בָּהּ הַצְלָחוֹת קְנְיָנִים מְדֻמִּים וְזוּלָתָם.

פסוק ה

וְכִי תִזְבְּחוּ. בֵּאֵר שֶׁכַּאֲשֶׁר אָמַר "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כ:ב) שֶׁיְקַבְּלוּ לֶאֱלוֹהַּ אוֹתוֹ לְבַדּוֹ, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם בְּאָמְרָם "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ, אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרוֹמְמֶנְהוּ" (שמות טו:ב), לֹא בִּלְבַד אָמַר שֶׁיִּשְׁמְרוּ מִצְוֹתָיו וִירוֹמְמוּהוּ כָּרָאוּי לַמְקֻבָּל לְמֶלֶךְ, וְשֶׁיִּתְפַּלְּלוּ אֵלָיו לְבַדּוֹ בְּכָל צָרוֹתָם, אֲבָל הִזְהִיר עִם זֶה שֶׁיְּחוּסוּ עַל כְּבוֹדוֹ מְאֹד, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשָׁיו אֲפִלּוּ בְּמַחֲשָׁבָה.

פסוק ט

וּבְקֻצְרְכֶם. **לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אוֹתָם**. בֵּאֵר שֶׁאַחַר שֶׁקִּבַּלְנוּ אוֹתוֹ לֵאלֹהִים, רָאוּי לָנוּ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט. וּמִמִּינֵי הַצְּדָקָה הֵם לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה הָאֲמוּרִים בָּעָנְיָן. וְזֶה בֵּאֵר בְּאָמְרוֹ "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", כְּלוֹמַר וּמִכְּיוָן שֶׁאֲנִי אֱלֹהֵיכֶם וְכָל אַרְחוֹתַי חֶסֶד וֶאֱמֶת, רָאוּי לָכֶם לִשְׁמֹר מִינֵי הַצְּדָקָה אֵלֶּה הָרְצוּיִים לְפָנַי.

פסוק יא

וְאַחַר כָּךְ בֵּאֵר מִינֵי הַמִּשְׁפָּט, שֶׁקְּצָתָם בֵּין פְּרָטֵי הֶהָמוֹן וּקְצָתָם בֵּין שׁוֹפֵט לְהָמוֹן וּקְצָתָם בֵּין רָאשֵׁי הָעָם. וְעַל הַמִּין אֲשֶׁר בֵּין פְּרָטֵי הֶהָמוֹן הִזְהִיר שֶׁלֹּא יַזִּיק אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ בְּמָמוֹן, וְזֶה בְּאָמְרוֹ **לֹא תִגְנֹבוּ וְלֹא תְכַחֲשׁוּ וְלֹא תְשַׁקְּרוּ**, שֶׁכָּל זֶה בְּמָמוֹן. וְכֵן בְּאָמְרוֹ.

פסוק יב

וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר. לְהַפְטֵר מֵחִיּוּב מָמוֹן. וּלְזֶה הוֹסִיף וְאָמַר **וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ**, כְּלוֹמַר עִם זֶה שֶׁתַּזִּיק לַחֲבֵרְךָ בְּהַפְטָרְךָ מֵחִיּוּבוֹ לַשָּׁקֶר, הִנֵּה תְּחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ. אַחַר כָּךְ הִזְהִיר שֶׁלֹּא יַזִּיקֵהוּ בְּחִלּוּל כְּבוֹדוֹ, וְזֶה בְּאָמְרוֹ.

פסוק יד

לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. וְאַחַר כָּךְ הִזְהִיר שֶׁלֹּא יִגְרֹם בְּנִזְקֵיהוּ, וְזֶה בְּאָמְרוֹ.

וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תַזִּיק בְּיָדַיִם, הִנֵּה תִּגְרֹם הַנֶּזֶק. וְאַחַר כָּךְ בֵּאֵר חֵלֶק הַמִּשְׁפָּט הַנּוֹפֵל בֵּין הַשּׁוֹפְטִים לְהָמוֹן, וְאָמַר.

פסוק טו

לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט. שֶׁלֹּא יְהֵא רַךְ לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב, וְכָל הַדּוֹמִים לְאֵלֶּה. וְאַחַר כְּךָ אָמַר הַחֵלֶק הַנּוֹפֵל בֵּין הַשּׁוֹפְטִים וּבֵין רָאשֵׁי הָעָם, וְהוּא הַשִּׁנְאָה וְהָרְכִילוּת לַמֶּלֶךְ, כְּעִנְיַן דּוֹאֵג וַחֲבֵירָיו שֶׁהִלְשִׁינוּ דָּוִד לְשָׁאוּל (שמואל א כב:ט). וּמִמֶּנּוּ יִמָּשֵׁךְ לָעֲמוֹד עַל דָּמוֹ וּלְהָנָקֵם וְלִנְטוֹר, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַנָּבִיא בְּאָמְרוֹ "אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ דָּם" (יחזקאל כב:ט), וְהוֹרָה כְּלָל גָּדוֹל עַל אֵלֶּה בְּאָמְרוֹ.

פסוק יח

וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. אֲהוֹב בְּעַד רֵעֲךָ מַה שֶּׁהָיִיתָ אוֹהֵב בְּעַדְךָ אִם הָיִיתָ מַגִּיעַ לְמָקוֹמוֹ. וּבְהָיוֹת שֶׁמִּכְלַל יִרְאַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ הִיא שְׁמִירַת הַחֻקִּים, כִּי אִמְּנָם הַשּׁוֹמְרָם לְמַעַן לֹא יֶחֱטָא לוֹ לֹא יִהְיֶה זֶה אֶלָּא שֶׁכְּבָר הִכִּיר גְּדְלוֹ וְשֶׁאֵין רָאוּי לִמְרוֹת אֶת דְּבָרוֹ, וְשֶׁכְּבָר הִכִּיר טוּבוֹ וְיָדַע שֶׁלֹּא יְצַוֶּה אֶלָּא הָרָאוּי וְהַטּוֹב אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְסֵם טַעַם הַמִּצְוָה, אָמַר.

פסוק יט

אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ. וְהִזְכִּיר חֻקִּים בְּמִלְאכֶת הַמַּרְעֶה וּבַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וּבַמַּלְבּוּשׁ וּבַמִּשְׁגָּל וּבַמַּאֲכָל וּבַמִּשְׁתֶּה וּבְהַגְדֶּרֶת הָעֲתִידוֹת, שֶׁבְּכָל אֵלֶּה הָיְתָה הַנְהָגַת חַיֵּיהֶם אָז. וְהִנֵּה רוֹב מַה שֶּׁאָסַר הֵם עִנְיָנִים מְנֻגָּדִים לְכַוָּנַת הַטֶּבַע הַמְכֻוָּנֶת מֵאֵת הָאֵל יִתְעַלֶּה הַמְסַדְּרוֹ. אָמְנָם עַל עִנְיַן שִׂפְחָה חֲרוּפָה, עִם הֱיוֹתוֹ חֹק שֶׁהִיא לוֹקָה וְהוּא אֵינוֹ לוֹקֶה, וְשֶׁהוּא מֵבִיא קָרְבָּן עַל הַמַּזִּיד, וּשְׁתֵּי אֵלּוּ לֹא יִקָּרוּ בְּכָל שְׁאָר מִצְווֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, מִכָּל מָקוֹם נָתַן קְצָת טַעַם לַדָּבָר בְּאָמְרוֹ.

פסוק כ

כִּי לֹא חֻפָּשָׁה. כְּלוֹמַר הַחֵטְא נָקֵל בָּזֶה שֶׁלֹּא תִפָּשׁוּ קְדוּשֵׁי הַמֹּאָרָס, וְעִקַּר הַחֵטְא אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁחִלֵּל אֶת קֹדֶשׁ ה' לִבְעוֹל חֲצִי שִׁפְחָה. וּבִהְיוֹת הַפֹּעַל הַזֶּה נֶגֶד כְּבוֹד הָאִישׁ הַפּוֹעֵל, לֹא נֶגֶד כְּבוֹד הָאִשָּׁה הַמִּתְפַּעֶלֶת, אֵין סָפֵק שֶׁהִיא הִרְגִּילָתּוּ וּרְאוּיָה לְלָקוֹת. וְהִנֵּה הַמַּזִּיד בָּזֶה שֶׁעָשָׂה זֶה הִסְכִּלוּת לְחַלֵּל אֶת עַצְמוֹ, הוּא קָרוֹב לְשׁוֹגֵג, וּמַקְרִיב אָשָׁם עַל חִלּוּל הַקֹּדֶשׁ.

פסוק כו

לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ. כָּל אֵלֶּה הָיוּ דְּרָכִים אֱצְלָם בְּהַגְדֶּרֶת עֲתִידוֹת, בְּסוֹרֶם מִדַּרְכֵי רוּחַ טָהֳרָה וּנְבוּאָה לְדַרְכֵי רוּחַ הַטֻּמְאָה. וּבִהְיוֹת מִדַּרְכֵי יִרְאַת הָאֵל וּכְבוֹדוֹ שֶׁלֹּא נְחַלֵּל גּוּפוֹת עַמּוֹ אֲשֶׁר קִדֵּשׁ לְעָבְדוֹ, אָמַר.

פסוק כז

לֹא תַקִּיפוּ. וְצִוָּה שֶׁלֹּא נְחַלְּלֵם בְּהַקָּפַת הָרֹאשׁ כְּמַעֲשֵׂה שׁוֹטִים וְשִׁכּוֹרִים אוֹ כּוֹמְרִים, וְלֹא בְּגִלּוּחַ הַזָּקָן כְּאָמְרָם "הֲדַרַת פָּנִים זָקָן" (שבת קנב), וְלֹא בְּשֶׂרֶט לְנֶפֶשׁ כְּמַחֲשִׁיבִים מְאֹד

מִיתַת הָאָדָם וּמִתְאַבְּלִים מְאֹד עָלֶיהָ. וְכֵן בִּכְתֹבֶת קַעֲקַע לָתֵת אוֹת בִּבְשָׂרֵנוּ מִלְּבַד אוֹת הַבְּרִית.

פסוק כט

וְלֹא בְּהַזְנוֹת הַבַּת אֲפִלּוּ פְּנוּיָה, אֲשֶׁר הוּא חִלּוּל לָהּ וּלְאָבִיהָ, כָּעִנְיָן "כִּי תָחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת" (ויקרא כא:ט).

פסוק ל

וְאַחַר שֶׁהִזְהִיר מֵהָעִנְיָנִים הַמְחַלְּלִים, צִוָּה לְכַבֵּד אֶת הַיָּמִים וְהַמְקוֹמוֹת וְהָאֲנָשִׁים הַקְּדוֹשִׁים, וְאָמַר **אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ**. שֶׁהֵם הַשַּׁבָּת וְכָל מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ.
וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ. וְהוּא כָּל מָקוֹם מְקֻדָּשׁ לְתוֹרָה וְלִתְפִלָּה וְלַעֲבוֹדָה. וּבְהִיוֹת דְּרִישַׁת הָאוֹבוֹת אֵצֶל הָאֻמּוֹת דְּרִישָׁה אֱלֹהִית בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים, אָמַר.

פסוק לא

אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבוֹת. אַל תִּפְנוּ אֲלֵיהֶם, אֲבָל תִּתְּנוּ עֹרֶף וְלֹא פָנִים. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא תְכַבְּדוּם.
אַל תְּבַקְּשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם. אַל תְּבַקְּשׁוּ אוֹתָם כְּדֵי לְהִטָּמֵא בָהֶם, אֲבָל תְּבַקְּשׁוּ לָדַעַת טִיבָם לְהוֹרוֹת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת (דברים יח:ט) "אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת" (שבת עה:).

פסוק לב

מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם. אֲבָל תְּהַדְּרוּ קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן, וּמֵהֶם הַשֵּׂיבָה בְּרֹב, כְּאָמְרוֹ "עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה, בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא" (משלי טז:לא).
וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן. וְהֵם תּוֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "אֵין זָקֵן אֶלָּא מִי שֶׁקָּנָה חָכְמָה" (קידושין לב:). וְאַחַר שֶׁהִזְהִיר עַל כְּבוֹד הַקְּדוֹשִׁים, הִזְהִיר מִלְּבַזּוֹת אֶת הַשְּׁפָלִים, וְאָמַר.

פסוק לג

וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר (**בְּאַרְצְכֶם**) **לֹא תוֹנוּ אוֹתוֹ**. אֲפִלּוּ אוֹנָאַת דְּבָרִים, וְהוֹסִיף וְאָמַר.

פסוק לה

לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה. וְזֶה כִּי בִּהְיוֹת בִּכְלַל אוֹנָאָה גַּם אוֹנַאת מָמוֹן, הִזְהִיר מִן הָאוֹנָאָה הַכְּלָלִית לָאָזְרָח וְלַגֵּר, וְהֵם מִדּוֹת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ וּמִשְׁקְלוֹתָם.

פסוק לז

וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקּוֹתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי. תַּעֲיֵנוּ בָּהֶם וְתַכִּירוּ הֱיוֹתָם הֲגוּנִים.
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם. וּבְזֶה הָאֹפֶן תַּעֲשׂוּ אוֹתָם.

אֲנִי ה'. בֵּאֵר שֶׁכָּל שְׁמִירַת הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים רָאוּי שֶׁתִּהְיֶה בְּלִי תּוֹסֶפֶת וּבְלִי גֵּרָעוֹן, כִּי אָמְנָם מַעֲשֵׂי ה' וּמִצְוֹתָיו הֵם בְּתַכְלִית שְׁלֵמוּת, אֲשֶׁר עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ.

פרק כ

פסוק ב

אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ. אַחַר שֶׁבֵּאֵר הַכַּוָּנָה הָאֱלֹהִית לְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן יִדְמוּ אֵלָיו כְּפִי הָאֶפְשָׁר, וְהוֹרָה אוֹתָם אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּהֶם תּוּשַׂג הַתַּכְלִית הַמְכֻוָּנֶת מֵאֵת הָאֵל יִתְעָלֶה, וְהִזְהִיר מֵהֶפְכָּהּ, דִּבֵּר בְּעִנְיַן הַמִּטַּמְּאִים בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מִינֵי טֻמְאוֹת הַמְנַגְּדוֹת לְקִדֻּשָּׁה הַנִּזְכֶּרֶת. הָאַחַת הִיא הַטֻּמְאָה בַּדְּעוֹת, כְּעִנְיַן הַמֹּלֶךְ שֶׁאָמַר בּוֹ "לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי" (ויקרא כ:ג), וּכְעִנְיַן הָאוֹבוֹת וְהַיִּדְּעֹנִים שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם לְמַעְלָה (ויקרא יט:לא) "אַל תִּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם". וְהַשֵּׁנִית הִיא הַטֻּמְאָה בַּזֶּרַע, וְזֶה בַּעֲרָיוֹת שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם לְמַעְלָה (ויקרא יח:כד-כה) "אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה, כִּי בְכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ". וְהַשְּׁלִישִׁית הַטֻּמְאָה בְּמַאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת, שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם בְּסוֹף זֹאת הַפָּרָשָׁה (ויקרא כ:כה) "אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא". אָמְנָם בְּפָרָשַׁת אֱמֹר דִּבֵּר עַל הַטֻּמְאָה בְּמֵת וְחֹלוּל הַזֶּרַע וְהַמּוּמִין וְהַמְּעִילָה, אֲשֶׁר אֵין לָהֶם עִנְיָן זוּלָתִי בַּקְּדֻשִּׁים בִּלְבַד. וְהִתְחִיל לְדַבֵּר בְּמֹלֶךְ וְאָמַר **עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן**. וְזֶה יֵעָשֶׂה הֶהָמוֹן בְּקַנְאָם לִכְבוֹד קוֹנָם, וְזֶה כְּשֶׁיֵּשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה.

פסוק ג

וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא. אִם לֹא יָשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תְּהֵא מִיתָתוֹ כַּפָּרָתוֹ. **וְהִכְרַתִּי אוֹתוֹ**. וְזֶה בְּהֶכְרַחַ יוּבַן לְחַיֵּי עוֹלָם, אַחַר שֶׁרְגָמוּהוּ בְּאֶבֶן שֶׁאֵין לְהַכְרִיתוֹ עוֹד בָּעוֹלָם הַזֶּה.

לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי. לְסַלֵּק הַשְּׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְרָאוּי שֶׁהֵם יִרְגְּמוּהוּ. **וּלְחַלֵּל אֶת שֵׁם קָדְשִׁי**. לְפִיכָךְ אֶתֵּן פָּנַי בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ עֲבוֹדָה זָרָה.

פסוק ה

וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ. כִּי לֹא תִּהְיֶה הַעְלָמַת עֵינַי עַם הָאָרֶץ זוּלָתִי מִיַּד מִשְׁפַּחְתּוֹ הַמַּחֲזִיקִים בְּיָדוֹ.

פסוק ז

וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם. בִּפְרִישָׁה מִן הָעֲרָיוֹת.

וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים. שֶׁיִּהְיֶה הַזֶּרַע מוּכָן לִשְׁרוֹת שְׁכִינָה בְּתוֹכוֹ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין ע:) שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל מִשְׁפָּחוֹת מְיוּחָסוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.

כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. שֶׁאֲמַרְתִּי לְאַבְרָהָם "לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ" (בראשית יז:ז), לְזֶרַע הַמְיוּחָס אַחֲרֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במדבר רבה יב, ד).

פסוק ח

וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקּוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם. וּבָזֶה הָאֹפֶן שֶׁתִּתְקַדְּשׁוּ בִּפְרִישָׁה מִן הָעֲרָיוֹת תִּשְׁמְרוּ וְתַעֲשׂוּ לְדוֹרוֹת, כִּי אִם לֹא תִּתְקַדְּשׁוּ אַתֶּם יִמְרוּ גַּם הַבָּנִים בְּלִי סָפֵק בֵּהֶיוֹתָם נוֹלָדִים בְּחֵטְא, כְּעִנְיַן "הֵן בְּעָוֹן חוֹלָלְתִּי" (תהלים נא:ז).

אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם. כִּי אֲמָנָם מַה שֶּׁאֲסַרְתִּי בָּעֲרָיוֹת הוּא לְקַדֶּשְׁכֶם לַעֲבוֹדָתִי.

פסוק ט

כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל. וְהָאוֹת עַל שֶׁאֲנִי מַקְפִּיד כָּל כָּךְ שֶׁתִּהְיֶה הַקְּדוּשָׁה בַּזֶּרַע, שֶׁהֲרֵי עָנְשְׁתִּי מִיתַת בֵּית דִּין אֶת הַמְקַלֵּל הוֹרָיו, שֶׁזֶּה יִקָּרֶה עַל הָרֹב בִּהְיוֹת פָּסוּל בַּזֶּרַע, כִּי אָז הוּא בִּלְתִּי מוּכָן אֶל מַה שֶּׁכָּתוּב "שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְכוּ'" (משלי א:ח). וְאִישׁ כָּזֶה לֹא יִשְׁמֹר חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, כִּי לֹא יְקַבְּלֵם מֵאֲבִיו וּמֵאִמּוֹ כְּלָל.

פסוק כה

וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה. מִמִּינֵי הַטְּמֵאִים אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם מִן הַטְּהוֹרִים.

לְטַמֵּא. בְּעִנְיַן שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁקֶץ מְטַמֵּא אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְזֶה בַּאֲכִילָתָם לֹא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא בִּלְבַד.

פסוק כז

וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי. וּמֵאַחַר שֶׁהִיְתָה הַכַּוָּנָה בְּכָל אֵלֶּה לְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה מִי שֶׁיָּסוּר מִזֶּה בְּאוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי אֲשֶׁר עִנְיָנָם כֻּלּוֹ בְּרוּחַ טֻמְאָה, עַל הֵיפֶךְ כָּל הַמְּכֻוָּן, רָאוּי שֶׁיִּסָּקֵל בְּלִי סָפֵק.

פרק כא

פסוק א

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת כָּל מִינֵי הַטֻּמְאוֹת, וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהוֹר, כִּי זֶה יָאוֹת יוֹתֵר לַכֹּהֲנִים, כַּאֲמָרוֹ (ויקרא י:י-יא) "וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר וּלְהוֹרֹת".

וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם. שֶׁצְּרִיכִים הֵם לִיזָּהֵר בִּלְעֲדֵי אֵלֶּה גַּם מִטֻּמְאַת מֵת וְחִלּוּל הַזֶּרַע, שֶׁהֵם מַעֲלוֹת קְדֻשָּׁה לַכֹּהֲנִים בִּלְבָד.

לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו. שׁוּם אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים לֹא יִטַּמָּא לְנֶפֶשׁ בְּעַמָּיו, שֶׁהוּא כָּל מֵת מִן הֶהָמוֹן שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא מֵעַמּוֹ בִּלְבַד.

פסוק ד

לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחָלוֹ. וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא יִטַּמָּא הַכֹּהֵן כִּי אִם לִקְרוֹבָיו, הוּא כִּי אָמְנָם הַכֹּהֵן הוּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת, כִּי "שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַּעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ" (מלאכי ב:ז), וְרָאוּי לְאִישׁ כָּזֶה לִנְהוֹג נְשִׂיאוּת כִּי הֵיכִי דְּלִשְׁתַּמְעָן מִלֵּיהּ, וְאֵין רָאוּי שֶׁיְּחַלֵּל הֲכָנָתוֹ אֶל מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו כְּדֵי לְכַבֵּד הַמֵּתִים הַבַּלְתִּי קְרוֹבִים, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין מז) שֶׁהַקְּבוּרָה וְהַהֶסְפֵּד לַמֵּת הֵם יְקָרָא דְּשַׁכְבֵי. אָמְנָם לִקְרוֹבִים הִתִּיר לְהִטַּמֵּא, כִּי כְּבוֹדָם הוּא כְּבוֹדוֹ.

פסוק ה

לֹא יִקָּרֵחוּ. אַף עַל פִּי שֶׁהִתַּרְתִּי לָהֶם הַטֻּמְאָה עַל מֵתֵיהֶם לִכְבוֹדָם, לֹא הִתַּרְתִּי שֶׁיִּפְלִיגוּ בַּאֲבֵלוּת לְהַרְבּוֹת כָּבוֹד מֵתֵיהֶם עַל יְדֵי קֵרָחָה וּשְׂרִיטָה, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "מַה לְהַלָּן עַל מֵת, אַף כָּאן עַל מֵת" (תורת כהנים א:ג).

פסוק ו

וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֱלֹהּ לִכְבוֹדוֹ, אֵין לוֹ רְשׁוּת לִמְחוֹל עַל כְּבוֹדוֹ, כִּי אָמְנָם הַכָּוָנָה בִּכְבוֹד הַכֹּהֲנִים הוּא לִכְבוֹד הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וּכְשֶׁיִּמְחֲלוּ עַל זֶה יְחַלְּלוּ אֶת שְׁמוֹ.

פסוק ז

כִּי קָדוֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו. כָּל זֶרַע הַכְּהֻנָּה שֶׁהוּא בְּעַל בְּעַמָּיו הוּא מְקֻדָּשׁ לֵאלֹהָיו, וְאִם יִשָּׂא אֶת אֵלֶּה הַנָּשִׁים יְחַלֵּל אֶת כְּבוֹדוֹ וְזַרְעוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָאוּי לְאוֹתָהּ הַקְּדֻשָּׁה.

פסוק יב

וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא. בִּשְׁבִיל הַמֵּת.

וְלֹא יְחַלֵּל אֶת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו. שֶׁיֵּרָאֶה שֶׁהוּא מַחֲשִׁיב יוֹתֵר כְּבוֹד הַמֵּת מִכְּבוֹד הַמִּקְדָּשׁ וְהַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּתְּנָה לוֹ.

פסוק יח

כִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב. לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם ה', כְּעִנְיַן "כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק" (אסתר ד:ב).

אִישׁ עִוֵּר. וְהֵם הַמּוּמִים אֲשֶׁר בַּתּוֹלָדָה מֵחֶסְרוֹן הַחֹמֶר אוֹ הַכֹּחַ הַמְצַיֵּר.

פסוק יט

שֶׁבֶר רָגֶל. וְהֵם מוּמִים קוֹרִים מִסִּבּוֹת מִחוּץ לַגּוּף.

פסוק כ
אוֹ גִבֵּן. וְהֵם מוּמִים בָּאִים מִמִּקְרֶה בְּלַחוּת הַגּוּף וְהֶפְסֵדָם.

פרק כב

פסוק ב
וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁלֹּא יַחְשְׁבוּ שֶׁלְּגֹדֶל מַעֲלָתָם יִהְיוּ קָדְשֵׁי הָעָם כְּחוּלִין אֲצָלָם, כְּעִנְיַן מְנֻוֶּה לְתַלְמִיד אֵינוֹ מְנֻוֶּה לְרַב (מועד קטן טז.). **וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשֵׁי אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּישִׁים לִי**. וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם אוֹתוֹ הַהֶקְדֵּשׁ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַקְדִּישִׁים לִי שֶׁקָּרְאוּ עָלָיו שֵׁם קֹדֶשׁ.

פסוק ז
כִּי לַחְמוֹ הוּא. וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְהַמְתִּין כַּפָּרָתוֹ קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל לַחְמוֹ, כְּאָמְרָם פֶּרֶק קַמָּא דִּבָרָכוֹת "הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה".

פסוק ט
אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם. אֲנִי קִדַּשְׁתִּי אוֹתָם הַמְקֻדָּשִׁים מִכַּיָּון שֶׁהַקְדִּישׁוּם יִשְׂרָאֵל, וְרָאוּי שֶׁיֵּעָנְשׁוּ הַכֹּהֲנִים עַל חִלּוּלָם.

פסוק טז
וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֹן אַשְׁמָה. הֵם עַצְמָם כְּשֶׁהִקְדִּישׁוּ הַהֶקְדֵּשׁ עָשׂוּ שֶׁיִּהְיוּ אֲשֵׁמִים כְּשֶׁיִּהְיוּ מוֹעָלִים בּוֹ לֵיהָנוֹת מִמֶּנּוּ, וְלֹא נֶאֱמַר הַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. וְהַטַּעַם בָּזֶה הוּא כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם, שֶׁכֵּיָון שֶׁהִקְדִּישׁוּ אֶת הַדָּבָר אֲנִי ה' מְקַדְּשׁוֹ, וְאֵין לְאֵל יָדָם לְהַפְקִיעַ אֶת קְדֻשָּׁתוֹ.

פסוק יח
אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ. אַחַר שֶׁדִּבֵּר בַּכֹּהֲנִים הַמַּקְרִיבִים וּקְדֻשָּׁתָם, דִּבֵּר בְּתִנָּאֵי הַנִּקְרָבִים וְאָמַר **לְכָל נִדְרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם**. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם קָרְבָּנוֹת נְדָבָה וְיַחְשׁוֹב שֶׁכָּל מַה שֶּׁיִּתְנַדֵּב אֲפִלּוּ בַּעַל מוּם יִהְיֶה לְרָצוֹן, כֵּיָון שֶׁלֹּא הָיָה זֶה שֶׁנָּתַן חוֹבָה עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁחָשְׁבוּ קָצַת מִיִּשְׂרָאֵל, וְהָרְאָה טָעוּתָם הַנָּבִיא בְּאָמְרוֹ "וְכִי תַגִּישׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע, וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע, הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ" (מלאכי א:ח).

פסוק יט
לִרְצוֹנְכֶם. לְקָרְבָּן שֶׁיִּהְיֶה לְרָצוֹן לָכֶם, וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת.
תָּמִים זָכָר. שֶׁיִּהְיֶה תָּמִים, כִּי אָמְנָם "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ" (דברים לב:ד), וְתָמִים יִרְצֶה, וְזֶה בֵּאֵר בְּאָמְרוֹ.

פסוק כ

כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם. כְּעִנְיַן "הַיִּרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ" (מלאכי א:ח). וְאַחַר שֶׁהַזְהִיר עַל הָעוֹלָה שֶׁהִיא קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁיִּהְיֶה זָכָר וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ מוּם, וּבֵאַר שֶׁזֶּה אֵינוֹ מְחוּיָּב זוּלָתִי בְּבָקָר וּבְצֹאן, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "תְּמוּת וּזְכָרוּת בִּבְהֵמָה וְאֵין תְּמוּת וּזְכָרוּת בְּעוֹפוֹת", אָמַר.

פסוק כא

וְאִישׁ כִּי יַקְרִיב זֶבַח שְׁלָמִים לַה'. בֵּאַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם קָדָשִׁים קַלִּים וּבָהֶם לֹא יִתְחַיֵּב זַכְרוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר לְמַעְלָה בְּאָמְרוֹ "אִם זָכָר אִם נְקֵבָה" (ויקרא ג:א), מִכָּל מָקוֹם יִתְחַיֵּב בָּהֶם תְּמוּת. וּבֵאַר הַטַּעַם בָּזֶה בְּאָמְרוֹ **לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'**, שֶׁאֵין רָאוּי לְהַקְרִיב בַּעַל מוּם לָאֵל יִתְבָּרַךְ. וְהוֹסִיף טַעַם שֵׁנִי בְּאָמְרוֹ **וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַה'**, אִם אוּלַי נָפַל בּוֹ מוּם אַחַר שֶׁהִקְדִּישׁוּהוּ הַבְּעָלִים, לֹא יַעֲלוּ הָאֵימוּרִים לַמִּזְבֵּחַ, כִּי אֵין רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה בַּקָּרְבָּן מוּם הַנִּמְאָס לְפָנָיו.

פסוק כג

נְדָבָה תַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מוּמִין נִרְאִים הַרְבֵּה וְיִחְשׁוֹב הַחוֹשֵׁב שֶׁאֲפִלּוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת אֵינָן רְאוּיִים, אָמַר שֶׁלִּנְדָבַת בֶּדֶק הַבַּיִת הֵם רְאוּיִים כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה, מֵאַחַר שֶׁאֵין לַמִּזְבֵּחַ חֵלֶק בָּהֶם וְאֵין קְדֻשָּׁה עָלָיו אֶלָּא קְדֻשַּׁת דָּמִים שֶׁיִּמָּכֵר וְיֵצֵא לְחֻלִּין.

פסוק כד

וּמָעוּךְ וְכָתוּת. אַחַר שֶׁדִּבֵּר בְּמוּמִים הַמַּקְרִיִּים אֲשֶׁר עִנְיָנָם בַּקָּדָשִׁים בִּלְבַד, שֶׁאָסוּר לְהַקְרִיב בַּעֲלֵי מוּמִין לַמִּזְבֵּחַ וּלְהַטִּיל בָּהֶם מוּם אַחַר הֶקְדֵּשָׁן, דִּבֵּר עַל מוּמִים מְלַאכוּתִיִּים שֶׁאָסוּר לְהַטִּילָם אֲפִלּוּ בִּבְהֵמַת חוּלִין.

פסוק כה

וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ. אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבְּלִין מֵהֶם נְדָרִים וּנְדָבוֹת, לֹא נְקַבֵּל מֵהֶם בַּעֲלֵי מוּמִין אֲפִלּוּ עַל יְדֵי סַרוּס, אַף עַל פִּי שֶׁיִּהְיוּ הַסְּרִיסִים בִּבְהֵמוֹת מְשֻׁבָּחִים אֶצְלָם וְשֶׁאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם "הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ" (מלאכי א:ח). וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַסָּרִיס רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ הוּא. **כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם**. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוּם שֶׁבַּסֵּתֶר, הוּא מַשְׁחִיתָם מִשְּׁלֵימוּתָם הַמָּכֻוָּן, וְהוּא שֶׁיּוּכַל לְהוֹלִיד בְּדוֹמֶה.

פסוק כז

שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב. אַחַר שֶׁהִזְכִּיר כָּל מִינֵי הַמּוּמִים בַּקָּדָשִׁים וְהִרְחִיק אוֹתָם מִן הַמִּזְבֵּחַ, אַף עַל פִּי שֶׁלִּפְעָמִים יִהְיֶה הַתָּמִים שָׁוֶה סֶלַע וְהַבַּעַל מוּם שָׁוֶה שְׁתַּיִם לְנָדְלוֹ וְשֶׁמְּנוּ, וְלִפְעָמִים יִהְיֶה מוּם נֶחְשָׁב עִלּוּי לְמִנְחַת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, וְזֶה כִּי "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ" (דברים לב:ד),

חָפֵץ בִּתְמִימוּת וּשְׁלֵמוּת הַנִּקְרָב וְהַמַּקְרִיב, שֶׁיִּהְיֶה הַנִּקְרָב עַל שְׁלֵמוּתוֹ הַטִּבְעִי וְהַמַּקְרִיב עַל שְׁלֵמוּתוֹ הָאֱלֹהִי לְהַדְּמוֹת לְיוֹצְרוֹ כְּפִי הָאֶפְשָׁר, אָמַר שֶׁכְּמוֹ כֵן בְּעִנְיַן גְּבוּל הַזְּמַנִּים שֶׁהִגְבִּיל עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ. וְהִזְכִּיר אִסּוּר מְחֻסַּר זְמַן וְאִסּוּר שְׁחִיטַת אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד, וְאִסּוּר מַחֲשֶׁבֶת חוּץ לִזְמַנּוֹ אֲפִלּוּ בְּקָדָשִׁים קַלִּים. וְהִזְכִּיר הַתּוֹדָה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִכְּלַל הַשְּׁלָמִים הֻגְבַּל זְמַנָּהּ לְיוֹם וְלַיְלָה אֶחָד בִּלְבַד וְלֹא לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה כִּשְׁאָר הַשְּׁלָמִים.

פסוק כט

לִרְצֹנְכֶם תִּזָּבֵחוּ. בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל. יְהִי רְצוֹנְכֶם וְכַוָּנַתְכֶם בְּעֵת שֶׁתִּזְבְּחוּ שֶׁבַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל. וְזֶה **כִּי אֲנִי ה'**. פּוֹעֵל פְּעֻלָּתִי תְּמִימָה וְנוֹתֵן גְּבוּל עַל שְׁלֵימוּת בִּלְתִּי מְקֻבָּל הַפָּחוֹת וְהַיֶּתֶר.

פסוק לב

וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי. וּמֵאַחַר שְׁאַתֶּם רוֹאִים אֶת פְּעֻלָּתִי עַל זֶה הַשְּׁלֵמוּת, אִם כֵּן אַתֶּם הַמְקֻדָּשִׁים לְלֶכֶת בִּדְרָכַי אַל תְּחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי בִּפְעֻלּוֹת חֲסֵרוֹת וּמְגֻנּוֹת, כְּעִנְיַן "וַיָּבֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה וַיְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי" (יחזקאל לו:כ).

וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם נִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּדְרַשְׁתִּי בְּאָמְרִי "הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאוֹת" (שמות לד:י). וְהַטַּעַם בָּזֶה, כִּי אָמְנָם **אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם.**

פסוק לג

הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים. לִהְיוֹת מַנְהִיג אֶתְכֶם בִּלְתִּי אֶמְצָעִי, כְּמִשְׁפַּט הַנִּבְדָּלִים מֵחֹמֶר, בִּהְיוֹתְכֶם הוֹלְכִים בְּדַרְכֵי קְדֻשָּׁתִי, כְּאָמְרוֹ "אֶל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל תֵּחַתּוּ" (ירמיהו י:ב).

אֲנִי ה'. לֹא שִׁנִּיתִי וְאֶעֱשֶׂה כְּמֹאז, אִם לֹא יִהְיוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם, כְּאָמְרוֹ (מיכה ז:טו) "כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת".

פרק כג

פסוק ב

מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. אַחַר שֶׁדִּבֵּר בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת וּמַקְרִיבֵיהֶם שֶׁהַכַּוָּנָה בָּהֶם הַשְׁרוֹת הַשְּׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, כְּאָמְרוֹ "עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה" (שמות כט:מב), דִּבֶּר בַּמּוֹעֲדִים אֲשֶׁר בִּשְׁבִיתָתָם יְכַוֵּן לִשְׁבּוֹת מִמַּעֲשֵׂה הֶדְיוֹט בְּקִצָּתָם לְגַמְרֵי כְּעִנְיַן בְּשַׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּלְעִסּוֹק בְּכֻלָּם בְּתוֹרָה וְעִסְקֵי קֹדֶשׁ, כְּאָמְרוֹ "שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָבֵד וְכוּ', וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות

כ:ט-י), שֶׁתִּשְׁבּוֹת מִמְּלַאכְתְּךָ וְיִהְיֶה עִסְקְךָ כֻּלּוֹ לַה' אֱלֹהֶיךָ. וּבְקָצָתָם תִּהְיֶה הַשְּׁבִיתָה מִמְּלֶאכֶת עֲבוֹדָה בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁהוּא הָעִנְיָן בְּשְׁאָר הַמּוֹעֲדִים, וְהַכַּוָּנָה בָּהֶם שֶׁעִם שִׁמְחַת הַיּוֹם שֶׁיִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשְׂיו יִהְיֶה הָעֵסֶק בְּקִצָּתוֹ בְּעִסְקֵי קֹדֶשׁ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "יוֹם טוֹב חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם". וּבָזֶה תִּשָּׁרֶה שְׁכִינָה עַל יִשְׂרָאֵל בְּלִי סָפֵק, כְּאָמְרוֹ "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל" (תהלים פב:א). אָמַר אֹתָם מוֹעֲדִים שֶׁתִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, פֵּירוּשׁ אֲסִיפוֹת עָם לְעִסְקֵי קֹדֶשׁ, כִּי אֲסִיפַת הָעָם תִּקְרָא "מִקְרָא", כְּמוֹ "חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא" (ישעיהו א:יג), וְכֵן "עַל מְכוֹן הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאֶיהָ" (ישעיהו ד:ה).

אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדַי. הֵם אוֹתָם הַמּוֹעֲדִים שֶׁאֲרָצָה בָם. אֶמְנָם כְּשֶׁלֹּא תִקְרְאוּ אוֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲבָל יִהְיוּ מִקְרָאֵי חוֹל וְעֵסֶק בְּחַיֵּי שָׁעָה וְתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי הָאָדָם בִּלְבָד, לֹא יִהְיוּ מוֹעֲדַי, אֲבָל יִהְיוּ "מוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי" (ישעיהו א:יד).

פסוק ג

שַׁבָּת הִיא לַה'. הוּא הַיּוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ, קוֹבֵעַ אוֹתָם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁתִּשְׁתַּנֶּה תְּחִלַּת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה כְּפִי הִשְׁתַּנּוּת הָאֹרֶךְ בְּגִלְילוֹת מִתְחַלְּפוֹת, וְעִם זֶה הָיְתָה הַשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה מְשֻׁעֶרֶת כְּפִי אֵיזֶה אֹרֶךְ מְיֻחָד בְּהֶכְרֵחַ, מִכָּל מָקוֹם תִּהְיֶה תְּחִלַּת הַשַּׁבָּת וְסוֹפָהּ בְּכָל אֶחָד מֵהַגְּלִילוֹת לְיוֹשְׁבָיו כְּפִי הַתְּחָלַת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה בַּגְּלִיל הַהוּא.

פסוק ד

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה'. אַחַר שֶׁדִּבֵּר בְּשַׁבָּת שֶׁמּוֹעֲדָהּ כְּבָר נִקְבַּע, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים פרק ע"פ) "שַׁבָּת הִיא דְּקַבְעָה אַנַּפְשַׁהּ", הִתְחִיל בְּעִנְיַן הַמּוֹעֲדוֹת אֲשֶׁר מוֹעֲדָם הוּא עַל יְדֵי קְרִיאַת בֵּית דִּין, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה (ראש השנה כ"ה.) "אַתֶּם אֲפִילוּ שׁוֹגְגִין, אַתֶּם אֲפִילוּ מְזִידִין, אַתֶּם אֲפִילוּ מוּטְעִין".

פסוק ה

בֵּין הָעַרְבַּיִם פֶּסַח לַה'. הִזְכִּיר עִנְיַן הַפֶּסַח אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יוֹמוֹ מִקְרָא קֹדֶשׁ, כִּי הִיא סִבַּת הַשְׁתַּנּוּת זְמַנֵּי הַמּוֹעֲדִים, כִּי אֶמְנָם הֱיוֹת הַכַּוָּנָה שֶׁיִּהְיֶה זְמַן זֶבַח הַפֶּסַח לְדוֹרוֹת מְכֻוָּן עִם הַזְּמַן שֶׁהָיָה הַזֶּבַח שֶׁל אוֹתָהּ פְּסִיחָה שֶׁנַּעֲשֵׂית בַּחֲצִי אוֹתָהּ הַלַּיְלָה בְּכִוּוּן, הִיא סִבָּה שֶׁיִּהְיֶה זֶה מָסוּר לְבֵית דִּין וְעִבּוּרֵיהֶם וְחֶשְׁבּוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאר בְּאָמְרוֹ "שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה" (דברים טז:א), וּבְאָה הַקַּבָּלָה עַל זֶה שֶׁיְּקַבְּעוּ חִדּוּשׁ הַלְּבָנָה שֶׁל פֶּסַח שֶׁיִּהְיֶה בָּאָבִיב.

פסוק ח

וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַה' שִׁבְעַת יָמִים. לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין חוֹל הַמּוֹעֵד חוֹל לְגַמְרֵי, כִּי בִּהְיוֹת בָּהֶם קָרְבַּן צִבּוּר נוֹסָף עַל הַתָּמִיד, כְּמוֹ בְּיוֹם מִקְרָא קֹדֶשׁ, הוּא מִכְלַל הֶחָג בְּלִי סָפֵק.

וְלֹא בֵּאֵר עִנְיַן הַמּוּסָפִין בָּזֶה, שֶׁאֵין זֹאת הַכַּוָּנָה עַתָּה, כְּמוֹ שֶׁלֹּא בֵּאֵר עִנְיָנָם גַּם בִּשְׁאָר הַמּוֹעֲדִים. וּבָזֶה הָאֹפֶן כָּתַב בְּחַג הַסֻּכּוֹת לְהוֹרוֹת עַל קְדֻשַּׁת חוֹל הַמּוֹעֵד. אָמְנָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הִזְכִּיר גַּם כֵּן "אִשֶּׁה לַה'" לְהוֹרוֹת שֶׁיֵּשׁ מוּסָף נוֹסָף עַל שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, כְּאָמְרוֹ "מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ" (במדבר כט:ו). אֲבָל בְּשַׁבָּת וְחַג הַשָּׁבוּעוֹת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא הִזְכִּיר עִנְיַן הַמּוּסָפִים כְּלָל, כִּי מַה שֶּׁכָּתַב בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים "וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַה'" הֵם עוֹלוֹת וְחַטָּאוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל וְהַצִּבּוּר הַמְבֹאָרִים בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת. וְכָלַל שַׁבָּת וְהַפֶּסַח וְחַג הַמַּצּוֹת בְּדִבּוּר אֶחָד, כִּי שְׁלִשְׁתָּם נִצְטַוּוּ קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה. אֲבָל בְּשִׁאָר הַמּוֹעֲדוֹת יִחֵד לְכָל מוֹעֵד דִּבּוּר לְעַצְמוֹ. וְהִתְחִיל דִּבּוּר חַג הַשָּׁבוּעוֹת מִן הָעֹמֶר, כִּי מֵאָז מִתְחִיל קְצִיר בָּעֹמֶר וּסְפִירַת הַשָּׁבוּעוֹת שֶׁהֵם מֵעִנְיַן הֶחָג הַנִּקְרָא "חַג קְצִיר" וְ"חַג שָׁבוּעוֹת", שֶׁבּוֹ נִתַּן הוֹדָאָה לָאֵל יִתְבָּרַךְ. כִּי אָמְנָם מְכַוָּנוֹת הָרֲגָלִים הֵם הַתְּפִלָּה וְהַהוֹדָאָה, כְּמוֹ בְּמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב, הַתְּפִלָּה לָאֵל עַל הָאָבִיב וְהַהוֹדָאָה עַל הַחֲרוּת. וּבְהָיוֹת כִּי הַצָּלַחַת הַקָּצִיר תִּהְיֶה כְּפִי מִזְגַּן הַזְּמַן מִתְּחִלַּת הָאָבִיב עַד הַקָּצִיר, כַּאֲמָרוֹ "שָׁבֻעוֹת חֻקּוֹת קְצִיר יִשְׁמָר לָנוּ" (ירמיהו ה:כד), הָיָה הָעֹמֶר הוֹדָאָה עַל הָאָבִיב כְּמַקְרִיב בִּכּוּרֵי הַשָּׂדֶה לַבְּעָלִים, וְהָיָה הַקָּרְבָּן עִמּוֹ לִתְפִלָּה עַל הֶעָתִיד, וְהָיְתָה הַסְּפִירָה זְכָרוֹן לִתְפִלַּת יוֹם יוֹם, וְהָיָה חַג הַקָּצִיר הוֹדָאָה עַל טוּב הַקָּצִיר, וְחַג הָאָסִיף עַל טוּב הָאָסִיף.

פסוק יד

בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. אִסּוּר הֶחָדָשׁ עַד עֶצֶם יוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קָרְבָּן וְלֹא מִקְדָּשׁ.

פסוק יז

חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים. הָעֹמֶר הָיָה בִּכּוּרֵי שְׂעוֹרִים, וְאֵלֶּה הָיוּ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים, וְעַל שְׁמָם נִקְרָא הֶחָג "יוֹם הַבִּכּוּרִים", כְּאָמְרוֹ (במדבר כח:כו) "וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה". וְאָמַר "לַה'" כִּי בָהֶם הֶתַּר הֶחָדָשׁ לְקָרְבָּן. וּבִהְיוֹת זֶה כְּעִנְיַן הוֹדָאָה עַל שְׁבוּעוֹת חֻקּוֹת הַקָּצִיר שֶׁבָּהֶם הָיְתָה סַכָּנַת הַתְּבוּאָה, הָיוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם חָמֵץ קְרֵבוֹת עִם כִּבְשֵׂי שְׁלָמִים, כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעִנְיָן בְּשַׁלְמֵי תוֹדָה (ויקרא ז:יג) עַל חַלּוֹת לֶחֶם חָמֵץ.

פסוק כא

חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קְרֵבִים מִינֵי הַקָּרְבָּן בְּמוֹשְׁבוֹת הַגְּלוּת, לֹא יֶחְדַּל עִנְיַן הַסְּפִירָה וְעִנְיַן מִקְרָא קֹדֶשׁ.

פסוק כב

וּבְקֻצְרְכֶם. אַחַר הַהוֹדָאָה עַל הַקָּצִיר וְהַצָּלָחָתוֹ, הִזְהִיר עַל מִצְוֹת לְקִיּוּם הַמָּמוֹן הַמֻּשָּׂג בְּהַצָּלָחָה, וְצִוָּה עַל לֶקֶט וּפֵאָה, כְּאָמְרָם (כתובות סו:) "מֻלַּח מָמוֹן חֶסֶר, וַאֲמָרֵי לַהּ חֶסֶד".

אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אֱלֹהֵי הַקּוֹצְרִים וֵאלֹהֵי הַמְלַקְּטִים הַלֶּקֶט וְהַפֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאֵיטִיב לַמֵּטִיבִים לָהֶם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנִי.

פסוק כד

זִכְרוֹן תְּרוּעָה. זִכְרוֹן תְּרוּעַת מֶלֶךְ, בָּהּ יָגִילוּ בְּמַלְכָּם, כְּאָמְרוֹ "הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עֻזֵּנוּ הָרִיעוּ" (תהלים פא:ב). וְזֶה מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ יוֹשֵׁב אָז עַל כִּסֵּא דִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה, כַּאֲמָרוֹ "תְּקִעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ, כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב" (תהלים פא:ד-ה). וְרָאוּי לָנוּ לִשְׂמֹחַ אָז יוֹתֵר עַל שֶׁהוּא מַלְכֵּנוּ שֶׁיַּטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד, וְיַזֶּכֶּה אוֹתָנוּ בְּשֶׁפְּטוֹ אוֹתָנוּ, כַּאֲמָרוֹ "כִּי ה' שֹׁפְטֵנוּ, ה' מְחֹקְקֵנוּ, ה' מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ" (ישעיהו לג:כב).

פסוק כז

אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי. אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁאָר מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ רָאוּי לִשְׂמֹחַ וּלְהִתְעַנֵּג גַּם בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּאָמְרוֹ "אִכְלוּ מַשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ מַמְתַקִּים וְשִׁלְחוּ מָנוֹת לְאֵין נָכוֹן לוֹ כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לַאֲדֹנֵינוּ" (נחמיה ח:י), מִכָּל מָקוֹם בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הוּא יוֹם הַכִּפּוּרִים לְהִתְוַדּוֹת וּלְהִתְאוֹנֵן גֶּבֶר עַל חֲטָאָיו, וְאֵינוֹ יוֹם שִׂמְחָה וְתַעֲנוּג, אֲבָל הוּא יוֹם עִנּוּי, כְּאָמְרוֹ **וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם** וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה, וְהוּא עִנְיַן קָרְבָּנוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל וְקָרְבָּנוֹת צִבּוּר הַבָּאִים לְכַפָּרָה.

פסוק כח

וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ. **כִּי יוֹם כִּפּוּרִים הוּא**. כִּי רָאוּי בְּיוֹם כָּזֶה לִפְנוֹת מִשְׁאָר עֲסָקִים לָתֵת לֵב לְהַשִּׂיג מְחִילָה וְכַפָּרָה, עַל הַפֶּה "הֵן בְּיוֹם צוֹמְכֶם תִּמְצְאוּ חֵפֶץ וְכָל עַצְּבֵיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ" (ישעיהו נח:ג). וּבְהֵיוֹת שֶׁרֹב מִי שֶׁיֶּחֱטָא בְּעִנְיַן הָעִנּוּי יַעֲשֶׂה זֶה לְתַאֲבוֹן בִּלְבָד, וְרֹב מִי שֶׁיֶּחֱטָא בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה חוֹטֵא לְהַכְעִיס, עֹנֶשׁ כָּרֵת עַל הַבִּלְתִּי מִתְעַנֶּה וְעֹנֶשׁ אִבְּדַן הַנֶּפֶשׁ עַל עֲשׂוֹת מְלָאכָה.

פסוק לא

בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם כַּפָּרַת מִזְבֵּחַ, שֶׁהִיא חוֹבַת הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁקָּרָה בַּגְּלוּת.

פסוק לו

עֲצֶרֶת הִוא. עִנְיַן הָעֲצִירָה הוּא לֹא בִּלְבַד לִשְׁבוֹת מִמְּלָאכֶת הֶדְיוֹט, אֲבָל הִיא עִם זֶה אֲזָהֲרַת עֲמִידָה אֵיזֶה זְמַן בְּמָקוֹמוֹת הַקֹּדֶשׁ לַעֲבוֹד בַּמָּקוֹמוֹת הָהֵם אֶת הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּתוֹרָה אוֹ בִּתְפִלָּה אוֹ בַּעֲבוֹדָה, כְּעִנְיַן "וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי ה'" (שמואל א כא:ח), וְהוּא אָמְרוֹ "קַדְּשׁוּ צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה" (יואל א:יד), וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ אָמַר יֵהוּא "קַדְּשׁוּ עֲצָרָה לַבָּעַל" (מלכים ב י:כ). אָמַר אִם כֵּן שֶׁזֶּה הַיּוֹם אַחַר חַג הַסֻּכּוֹת אֲשֶׁר בּוֹ שָׂמְחוּ כָּל שִׂמְחוֹת הָרְגָלִים, הוּא קֹדֶשׁ לִהְיוֹת יוֹם עֲצֶרֶת שֶׁיֵּעָצְרוּ בִּמְקוֹמוֹת הַקֹּדֶשׁ וְתִהְיֶה שִׂמְחָתוֹ

שִׂמְחָה שֶׁל תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּאָמְרוֹ "יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׂיו" (תהלים קמט:ב). וְזֶה כְּעִנְיַן "וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עוֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם, כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וְכוּ'" (איוב א:ה), וְזֶה מִפְּנֵי הַשִּׂמְחָה הַקּוֹדֶמֶת. וּבִהְיוֹת שֶׁבְּיוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח נֶעֶצְרוּ יִשְׂרָאֵל עִם מֹשֶׁה יַחְדָּו לְשׁוֹרֵר לָאֵל יִתְבָּרַךְ, כְּאָמְרוֹ "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות טו:א), קִדֵּשׁ אוֹתוֹ הַיּוֹם לִהְיוֹת עֲצֶרֶת לַה', אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתְּשׁוּעָה בְּתְחִלַּת הַיּוֹם, וְזֶה בֵּאֵר בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה בְּאָמְרוֹ "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה" (דברים טז:ח). וּבִהְיוֹת שֶׁהָיָה יוֹם הַחֲמִשִּׁים לִיצִיאַת מִצְרַיִם יוֹם מַתַּן תּוֹרָה אֲשֶׁר בּוֹ נֶעֶצְרוּ יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו לַעֲבוֹדַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ, קְרָאוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מועד קטן פרק ואלו מגלחין) עֲצֶרֶת. אָמְנָם בַּתּוֹרָה לֹא הֻזְכַּר אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּזֶה הַשֵּׁם כְּלָל, וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁקִּלְקְלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּשָּׂג בַּעֲצִירָתָם, "וַיִּתְנַצְּלוּ אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב" (שמות לג:ו).

פסוק לט

אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם. אַחַר שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַדְּבָרִים הַכְּלָלִים שֶׁכָּל הַמּוֹעֲדִים מַסְכִּימִים בָּהֶם, וְזֶה בְּמַה שֶׁכֻּלָּם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ וּטְעוּנִים קָרְבַּן מוּסָף, כַּאֲמָרוֹ "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה וְכוּ'" (ויקרא כג:לז), אָמַר "אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם וְכוּ'", וְהוֹדִיעַ שֶׁחַג הַסֻּכּוֹת נִבְדָּל מִשְּׁאָר הַמּוֹעֲדִים: רִאשׁוֹנָה, שֶׁהַשְּׁמִינִי שֶׁלּוֹ מִקְרָא קֹדֶשׁ, כְּאָמְרוֹ **וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן**, לֹא כֵן בִּימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבִימֵי חַג הַמַּצּוֹת, וְכֵן בַּחֲדָשִׁים וּבַשָּׁנִים שֶׁבָּהֶם קֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, לֹא הַשְּׁמִינִי. שֵׁנִית, בְּמַה שֶּׁזֶּה הַחַג טָעוּן שְׁנוּי דִּירָה, כְּאָמְרוֹ "בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ" (ויקרא כג:מב). שְׁלִישִׁית, שֶׁטָּעוּן נְעָנוּעַ אַרְבַּע מִינִים, כְּאָמְרוֹ "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר וְכוּ'" (ויקרא כג:מ).

פסוק מג

אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. בֵּאֵר שֶׁכָּל אֵלֶּה לְתַכְלִית נָאוֹת לָנוּ מְכֻוָּן מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ, לֹא יִגְרַע מִמֶּנּוּ עֵינָיו.

פרק כד

פסוק ב

צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן כּוּ'. אַחַר שֶׁכְּלָה הַשֶּׁמֶן שֶׁהִתְנַדְּבוּ בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, צִוָּה שֶׁיָּבִיאוּ לְדוֹרוֹת.

פסוק ג

יַעֲרֹךְ אוֹתוֹ אַהֲרֹן. אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת וְכֵן קְטֹרֶת הַתָּמִיד כְּשֵׁרָה בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט לְדוֹרוֹת כְּפִי מַה שֶּׁקִּבְּלוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מִכָּל מָקוֹם נֶאֱמַר בִּשְׁנֵיהֶם "אַהֲרֹן", כִּי אֻמְנָם כָּל יְמֵי הַמִּדְבָּר הָיָה עִנְיַן הַמִּשְׁכָּן בְּכָל יוֹם כְּעִנְיָנוֹ לְדוֹרוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "כִּי בָעָנָן אֵרָאֶה עַל הַכַּפֹּרֶת" (ויקרא טז:ב), וְזֶה כִּי בְּכָל יְמֵי הַמִּדְבָּר נֶאֱמַר "כִּי עֲנַן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ וְכוּ'" (שמות מ:לח), וּלְכֵן הָיָה מִן הָרָאוּי שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת וְהַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת בּוֹ הַנַּעֲשִׂים בִּפְנִים נַעֲשִׂים עַל יְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשִׂים לְדוֹרוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

פסוק ה

וְלָקַחְתָּ סֹלֶת. גַּם זֶה נִרְאֶה שֶׁנֶּאֱמַר אַחַר שֶׁשְּׁלֹמָה קִצְּבַת לֶחֶם הַפָּנִים שֶׁל נְדָבַת הַמִּשְׁכָּן הַמְבֹאָרֶת בְּסִפּוּר "וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה" (שמות לט:לג).

פסוק י

וְהוּא בֶּן אִישׁ מִצְרִי. וּבְכֵן הֵעֵז פָּנָיו לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם, דְּיִשְׂרָאֵל לָא פְּקִירֵי כּוּלֵי הָאי.

פסוק טו

כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו. וַיַּעֲבוֹר עַל לָאו "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל" (שמות כב:כז).

וְנָשָׂא חֶטְאוֹ. יִשָּׂא הָעֹנֶשׁ הָרָאוּי לוֹ כְּפִי הַמְקַלֵּל וְהַמְקֻלָּל בִּפְרָט, כְּשֶׁלֹּא קִלֵּל בַּשֵּׁם אוֹ שֶׁגִּדֵּף, וּבָזֶה בִּלְבַד כְּתַרְגּוּמוֹ "דַּיְיִנִין לָא תְקַיֵּל".

פסוק טז

וְנֹקֵב שֵׁם ה' מוֹת יוּמָת. אֲבָל נוֹקֵב שֵׁם ה' לֹא יִהְיֶה עָנְשׁוֹ כְּעֹנֶשׁ קִלְלַת שְׁאָר אֱלֹהִים, וְלֹא מִמִּין אוֹתוֹ הָעֹנֶשׁ גַּם עִם רִבּוּי מִנְיָנוֹ, אֲבָל הוּא בְּמִיתָה.

כַּגֵּר כָּאֶזְרָח. וְאֵין זֶה הָעֹנֶשׁ לְזֶה הַמְבָרֵךְ עַתָּה מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ גֵּר, כִּי בָּזֶה גַּם הָאֶזְרָח הָיָה שָׁוֶה לוֹ בְּנָקְבוֹ שֵׁם.

פסוק יז

וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם. בִּהְיוֹת קִלְלַת אֱלֹהִים אֵצֶל קְצָת הָאֻמּוֹת דָּבָר נָקֵל מְאֹד, כְּאָמְרוֹ "וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו" (ישעיהו ח:כא), וּכְאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ס.) "הַשּׁוֹמֵעַ אֲזָכָרָה מִפִּי גּוֹי אֵינוֹ חַיָּב לִקְרֹעַ, שֶׁאִם אֵין אַתָּה אוֹמֵר כֵּן נִתְמַלֵּא כָּל הַבֶּגֶד כֻּלּוֹ קְרָעִים". וְעִם זֶה נִרְאֶה שֶׁיִּהְיֶה דִּבּוּר הַמְקֻלָּל בָּזֶה דִּבּוּר בָּטֵל, בִּהְיוֹת כָּל קְלָלָה נִמְנַעַת בְּמִצְיאוּת הָאֵל יִתְבָּרַךְ. בֵּאֵר הַטַּעַם וְאָמַר, כִּי אָמְנָם הַפֹּעַל הָרַע כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה נַעֲשֶׂה בְּנוֹשְׁאִים מִתְחַלְּפִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פֹּעַל אֶחָד בְּעַצְמוֹ, יִתְחַלֵּף עָנְשׁוֹ כְּפִי חִלּוּף אוֹתָם הַנּוֹשְׂאִים, עַד שֶׁיִּהְיֶה הָעֹנֶשׁ בִּהְיוֹת הַחֵטְא בְּאֵיזֶה נוֹשֵׂא עֹנֶשׁ בְּגוּף אוֹ עֹנֶשׁ מִיתָה, וְכַאֲשֶׁר

יִהְיֶה בְּנוֹשֵׂא אַחֵר לְמַטָּה מִמֶּנּוּ יִהְיֶה הָעֹנֶשׁ מָמוֹן. וְעַל זֶה נָתַן שְׁלֹשָׁה רְאָיוֹת: אֶחָד בְּהוֹרֵג, שֶׁהַהוֹרֵג נֶפֶשׁ אָדָם חַיָּב מִיתָה, וְהַהוֹרֵג בְּהֶמַת חֲבֵרוֹ חַיָּב מָמוֹן בִּלְבָד. שֵׁנִית בְּחוֹבֵל, שֶׁהַחוֹבֵל אָדָם הָיָה רָאוּי לֵעָנֵשׁ בְּגוּפוֹ, לוּלֵי חֶסְרוֹן יְכָלְתֵּנוּ לְצַמְצֵם, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא קמא פרק החובל), וְהֶצְרֵךְ לְעָנְשׁוֹ מָמוֹן. וְעִם כָּל זֶה הִנֵּה הַמָּמוֹן רַב שֶׁחַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְבָרִים, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וּמַכֶּה בְהֵמָה יְהֵיֶה עָנְשׁוֹ מָמוֹן מוּעָט. שְׁלִישִׁית בְּחוֹבֵל אָדָם, שֶׁחוֹבֵל בְּאָבְיו וּבְאִמּוֹ חַיָּב מִיתָה, וְחוֹבֵל בְּאָדָם אַחֵר חַיָּב מָמוֹן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מַכֶּה בְהֵמָה בָּזֶה הָאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה עָנְשׁוֹ מוּעָט מְאֹד. וְלֹא הִזְכִּיר קִלְלַת אָבִיו וְאִמּוֹ, כִּי הִיא בִּלְתִּי דוֹמָה לְזֹאת הַקְּלָלָה שֶׁהוּא דִּבּוּר בָּטֵל לְגַמְרֵי, וְלֹא כֵן קִלְלַת הָאָב.

פסוק כב

כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אֱלֹהֵי הַגֵּר וֵאלֹהֵי הָאֶזְרָח, וְלֹא נִכַּר שׁוֹעֵ לִפְנֵי דָל (איוב לד:יט).

פסוק כג

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. שֶׁלֹּא רְגָמוּהוּ מִפְּנֵי שִׁנְאָה עַל שֶׁהָיָה גֵּר וְשֶׁהִתְגָּרָה בְּאֶזְרָח, אֲבָל עָשׂוּ לְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה.

פרק כה

פסוק א

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי. הִנֵּה לֹא יְזַכִּיר בְּשׁוּם מִצְוָה מָקוֹם הַצִּוּוִי, זוּלָתִי כַּאֲשֶׁר קָרָה חִדּוּשׁ אָז בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם. אֲבָל בֵּאֵר שֶׁכְּשֶׁאָמַר הָאֵל יִתְעַלֶּה בְּסִינַי (שמות כג:יא) "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם וְכוּ'", פֵּרַשׁ לְמֹשֶׁה אָז כָּל דִּינֵי הַשְּׁבִיעִית הָאֲמוּרִים בָּזֶה הַמָּקוֹם. וְזֶה לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת שֶׁזֶּה בְּעַצְמוֹ הָיָה בְּכָל שְׁאָר הַמִּצְוֹות, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בְּקִצָּתָם מִקְרָא מוּעָט, הָיָה הַבֵּאוּר אָז רָחָב בְּאֹר הֵיטֵב, כְּאִמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תורת כהנים א:א) "מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה לְעִנְיַן הַר סִינַי? אֶלָּא מָה שְׁמִטָּה נֶאֶמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרוּשֶׁיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי, אַף כָּל הַמִּצְוֹות נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי כְּלָלוֹתֵיהֶם וְדִקְדּוּקֵיהֶם וּפְרוּשֵׁיהֶם". וְהִזְכִּיר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ זֹאת הַפָּרָשָׁה בָּזֶה הַמָּקוֹם, כִּי חָשַׁב שֶׁיִּכְנְסוּ תֵּכֶף לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד בְּאָמְרוֹ (במדבר י:כט) "נֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם". וְהִזְהִיר עַל שְׁמִטַּת קַרְקַע בִּפְרָט, כִּי בְּחֶטְאָם בִּשְׁמִירָתָהּ יִגְלוּ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד בְּאָמְרוֹ (ויקרא כו:לד) "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ", וְכֵן הֵעִיד בְּסוֹף דִּבְרֵי הַיָּמִים בְּאָמְרוֹ (דברי הימים ב לו:כא) "עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ".

פסוק ב

כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. אֶל גְּלִיל הַגּוֹיִם (תורת כהנים ב).
וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ. הַקְּרָקָעוֹת הַמּוּכָנוֹת לַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה.
שַׁבָּת לַה'. שֶׁתִּהְיֶה כָּל הַשָּׁנָה הַבְּטֵלָה מֵעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה מוּכָנָת לַעֲבוֹדָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית בְּאָמְרוֹ "שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כ:י).

פסוק ג

שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ. אָז תּוּכַל לְזָרוֹעַ שָׂדֶה אֶחָד בְּעַצְמוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים רְצוּפוֹת, שֶׁלֹּא כְּמִשְׁפַּט עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה, כִּי אָמְנָם הַמִּנְהָג בָּהּ הוּא שֶׁיִּהְיֶה נֵרֶה שָׁנָה וְזוֹרְעָהּ שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא בתרא לו:).
וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. שֶׁלֹּא כַּמִּנְהָג בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה שֶׁאִם יִזְרְעוּ חֶלְקָה אַחַת בְּעַצְמָהּ שָׁנִים רְצוּפוֹת לֹא תוֹסִיף תֵּת כֹּחָהּ.

פסוק ד

שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ. גַּם מִכָּל מַכְשִׁירֵי עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה, כְּגוֹן זֶהֱמַת הַנְּטִיעוֹת וּמְשִׁיחַת וּנְקִיבַת הַפַּגִּים וְזוּלָתָם שֶׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עבודה זרה נ).
שַׁבָּת לַה'. שֶׁגַּם עוֹבְדֵי אֲדָמָה, כַּאֲשֶׁר יִשְׁבְּתוּ בַּשָּׁנָה הַהִיא, יִתְעוֹרְרוּ לִדְרוֹשׁ אֶת ה' בְּאֹפֶן מָה.

פסוק ח

וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים וְגוֹ'. לֹא תִמְנֶה לַיּוֹבְלוֹת אֶת שְׁנוֹת הַלְּבָנָה פְּשׁוּטוֹת לְחֶשְׁבּוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חֳדָשִׁים לְשָׁנָה, אֲבָל תִּהְיֶינָה פְּשׁוּטוֹת וּמְעֻבָּרוֹת כְּתִקּוּן חֲכָמִים, בְּאֹפֶן שֶׁיְּכוּנוּ עִם תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנוֹת חַמָּה, כְּמוֹ שֶׁהֶעֱנִין בַּשְּׁבִיעִית בְּלִי סָפֵק, בִּהְיוֹתָהּ תְּלוּיָה בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בָּהּ.

פסוק ט

שׁוֹפַר תְּרוּעָה. לְשַׂמְּחַת חֵרוּת הָעֲבָדִים וַהֲשָׁבַת הַשָּׂדוֹת לְבַעֲלֵיהֶם.

פסוק י

יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם. שֶׁתִּהְיוּ גַּם אַתֶּם בְּנֵי חוֹרִין מִשִּׁעְבּוּד הָאוּמוֹת, עַל הֶפֶךְ מַה שֶּׁאָמַר "אַתֶּם לֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו, הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם ה' אֶל הַחֶרֶב אֶל הַדֶּבֶר וְאֶל הָרָעָב" (ירמיהו לד:יז).

פסוק יא

יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם. כְּמוֹ שֶׁיֵּצְאָה הַקַּרְקַע לְחֹרוּת מִיַּד הַקּוֹנִים, כֵּן תִּהְיֶה בִּלְתִּי מְשֻׁעְבֶּדֶת בְּיַד הַבְּעָלִים הַשָּׁבִים אֵלֶיהָ, שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ כְּדֶרֶךְ בְּעָלִים בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה.

פסוק יב

קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ. אַף עַל פִּי שֶׁאָסַרְתִּי לַבְּעָלִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בִּזְרִיעָה וּקְצִירָה וְשֶׁלֹּא יֶאֱסֹף כָּל פֵּרוֹת הַשָּׂדֶה אֵלָיו כִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, כְּאָמְרוֹ (ויקרא כה:יא) "וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ", לֹא אָסַרְתִּי לַבְּעָלִים לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ, אֲבָל מֻתָּרִים הֵם לֶאֱכֹל פֵּרוֹתֶיהָ כִּשְׁאָר כָּל אָדָם כְּמוֹ בַּשְּׁבִיעִית.

פסוק יג

תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ. וּמֻתָּר לַבְּעָלִים הַשָּׁבִים אֵלֶיהָ לְהַחֲזִיק בָּהּ לַאֲחֻזָּה וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בִּבְנְיָן בָּתִּים וְשׁוֹבָכִים וְגִדְרוֹת צֹאן וְזוּלָתָם, חוּץ מֵעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וּשְׁמִירַת פֵּרוֹתֶיהָ.

פסוק יד

וְכִי תִמְכְּרוּ. בְּשׁוּם מִמְכָּר לֹא תִהְיֶה שׁוּם מִין אוֹנָאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא מציעא ס) לֹא יָבוֹר מֵעַל פִּי הַמְּגוּרָה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹנֵב אֶת הָעַיִן.

אוֹ קָנֹה. כַּאֲשֶׁר לֹא יֵדַע הַמּוֹכֵר שִׁוְיוֹ שֶׁל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הָיָה הַדָּבָר בְּיָדוֹ וְהָיָה לוֹ שְׁהוּת לְהַרְאוֹתוֹ לְתַגָּר אוֹ לְקָרוֹבוֹ.

אַל תּוֹנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ אֵין אוֹנָאָה לְקַרְקָעוֹת (בבא מציעא נו.), מִכָּל מָקוֹם.

פסוק טו

בְּמִסְפַּר שָׁנִים תִּקְנֶה. לֹא תִהְיֶה אוֹנָאָה בְּמִנְיַן הַשָּׁנִים, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא מציעא נו) כָּל דָּבָר שֶׁבַּמִּדָּה וְשֶׁבַּמִּשְׁקָל וְשֶׁבַּמִּנְיָן, אֲפִלּוּ פָּחוֹת מִכְּדֵי אוֹנָאָה חוֹזֵר.

אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה. שֶׁאֵין רָאוּי לִקְנוֹת בַּיּוֹבֵל, בְּאֹפֶן שֶׁלִּפְעָמִים לֹא תִשְׁהֶא בְּיַד הַבְּעָלִים הַשָּׁבִים אֵלֶיהָ שׁוּם זְמַן, וְהָיוּ כֻּלָּם הָיוּ שָׁבִים אֶל אֲחֻזָּתָם כְּלָל.

שְׁנֵי תְבוּאוֹת. וְלֹא שְׁנֵי שִׁדְפוֹן וְיֵרָקוֹן, כְּמִשְׁפַּט בִּשְׁכִירוּת קַרְקַע וַחֲכִירוּתוֹ.

פסוק טז

תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ. תִּקְנֶה בְּיוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה רָאוּי לַקַּרְקַע בְּתוֹרַת שְׁכִירוּת לְשָׁנָה, כִּי אָמְנָם כְּשֶׁתִּקְנֶה לְשָׁנִים רַבּוֹת עַד הַיּוֹבֵל תּוּכַל לַעֲשׂוֹת בָּהּ לְשָׁנִים רַבּוֹת גְּדֵרוֹת צֹאן וְשׁוֹבָכִים וְזוּלָתָם, מִלְּבַד הַתְּבוּאָה.

תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ. שֶׁלֹּא תִקְנֶה לְפִי חֶשְׁבּוֹן מַמָּה שֶׁהָיִיתָ שׁוֹכֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר קוֹנֶה לְשָׁנִים מוּעָטוֹת. וְהַטַּעַם, **כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ**. כִּי כְּשֶׁתִּקְנֶה לְשָׁנִים מוּעָטוֹת לֹא תוּכַל

לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אֶלָּא בַּתְּבוּאָה לְבַדָּהּ, וְלֹא בְּדָבָר מַכְחִישׁ אֶת הָאָרֶץ בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תָּשׁוּב לְאֵיתָנָהּ כְּשֶׁתִּשְׁתַּשֵּׁב הַשָּׂדֶה לַבְּעָלִים, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא מציעא קט:) הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשָׁנִים מוּעָטוֹת לֹא יִזְרָעֶנָּה פִּשְׁתָּן.

פסוק יז

וְלֹא תוֹנוּ. אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים וּגְנֵבַת דַּעַת וְעֻצּוֹת רָעוֹת, אֲפִלּוּ בִּלְתִּי שׂוּם דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא.
כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אֱלֹהֵי הַקּוֹנָה וֵאלֹהֵי הַמּוֹכֵר, וּמַקְפִּיד אֲנִי עַל אוֹנָאַת כָּל אֶחָד מֵהֶם.

פסוק יח

וַעֲשִׂיתֶם אֶת חֻקּוֹתַי. עִנְיַן הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל.
וְאֶת מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ. בְּעִנְיַן הַמֶּכֶר וְהַמִּקְנָה לְמִנְיַן הַיּוֹבֵל וְזוּלָתוֹ, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שׂוּם אוֹנָאָה.
וישַׁבְתֶּם עַל הָאָרֶץ לָבֶטַח. שֶׁלֹּא תִּגְלוּ מִמֶּנָּה, עַל הֶפֶךְ "וְתֹרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ בְּהָשַּׁמָּה מֵהֶם" (ויקרא כו:לד), וְעַל הֶפֶךְ "בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי" (ישעיהו נז:יז).

פסוק יט

וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע. שֶׁיִּהְיוּ הַפֵּירוֹת רַבֵּי הַמָּזוֹן, כְּעִנְיַן שֶׁהָיָה בָּעֹמֶר שֶׁהָיָה מַסְפִּיק לַגָּדוֹל כְּמוֹ לַקָּטָן, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "אוֹכֶל קִמְעָא וּמִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו" (תורת כהנים בחוקתי א:ז).
וְיַסְפִּיקוּ פֵּירוֹת הַשִּׁשִּׁית גַּם לַשְּׁבִיעִית.
וישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ. וְלֹא תִּשְׁאוּ חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם, שֶׁלֹּא תִּצְטָרְכוּ לְלֶכֶת בְּאַרְצוֹתָם לִקְנוֹת הַתְּבוּאָה.

פסוק כ

וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל. וְכַאֲשֶׁר יְסַפֵּק זֶה אֶצְלְכֶם וְלֹא תִבְטְחוּ שֶׁיִּהְיֶה הַמַּעַט מַסְפִּיק בְּאֵיכוּתוֹ.

פסוק כא

וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה. בְּאֹפֶן שֶׁתִּשְׂבַּע עַיִן מֵרְאוֹת, וְתִרְאוּ שֶׁיַּסְפִּיק הַמַּכּוֹת.

פסוק כג

וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת. הַקַּרְקַע הַנַּעֲבָד.
כִּי לִי הָאָרֶץ. הַגָּלִיל הוּא אֶרֶץ ה', כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי. בְּאוֹתוֹ הַגָּלִיל שֶׁאֵינוֹ בִּכְלָל "וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם" (תהלים קטו:טז).

פסוק כד

וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ. אֲבָל בְּחוּץ לָאָרֶץ אֵין שָׁם דִּין שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת.

פסוק לה

וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ. לַהֲקִימוֹ.

פסוק לו

אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ. כִּי זֶה דֶּרֶךְ נָאוֹת לְהַקִּימוֹ כְּשֶׁתַּלְוֶהוּ בְּלִי נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית.
וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ. וְזֶה תַּעֲשֶׂה כְּשֶׁיֵּשׁ לְאֵל יָדְךָ דַּי לִחְיוֹת אַתָּה וּלְהַלְוֹותוֹ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא מציעא סב) "חַיֶּיךָ קוֹדְמִים לְחַיֵּי חֲבֵרְךָ".

פסוק לח

לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים. שֶׁיִּהְיֶה הַתַּכְלִית הַמְכֻוָּן מִמֶּנּוּ מוּשָׂג בֵּין כֻּלְּכֶם, וְלָכֵן רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה סֵדֶר הַמְּדִינוֹת בָּכֶם בְּאֹפֶן שֶׁתּוּכְלוּ כֻּלְּכֶם לִחְיוֹת זֶה עִם זֶה, וְתַעֲזְרוּ זֶה אֶת זֶה לְהַשְׂלִים הַמְכֻוָּן.

פסוק מ

כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ. הַקְּנוּי קִנְיַן שֵׁשׁ שָׁנִים יִהְיֶה אֶצְלְךָ כְּשָׂכִיר שָׂנָה בְּשָׂנָה, וְהַקְּנוּי קִנְיַן יוֹבֵל יִהְיֶה אֶצְלְךָ כְּשָׂכִיר שֶׁהִתְיַשֵּׁב עִמְּךָ לְשָׁנִים רַבּוֹת.

פסוק מב

כִּי עֲבָדַי הֵם. אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁבִיל שֶׁהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ הָיָה רָאוּי לְכָל שִׁעְבּוּד, מִכָּל מָקוֹם מִצַּד מַה שֶּׁהוּא עַבְדִּי אֵין בְּיָדוֹ לִמְכֹּר עַצְמוֹ לְעַבְדוּת מֻחְלָט.

פסוק מח

אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ. כְּבָר בֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין כ:) שֶׁלֹּא תֹּאמַר מֵאַחַר שֶׁהָלַךְ זֶה וְנַעֲשָׂה כּוֹמֵר לַעֲבוֹדָה זָרָה, אֲדֻחֶה אֶבֶן אַחַר הַנּוֹפֶל, תַּלְמוּד לוֹמַר אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ.

פסוק נ

וְחִשַּׁב עִם קֹנֵהוּ. אַף עַל פִּי שֶׁהַקּוֹנֶה הוּא גּוֹי כָּבוּשׁ תַּחַת יָדְךָ וְקָנָה שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן, לֹא יִמְשְׁכְנוּ וְיֵצֵא.

פסוק נא

אִם עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים. אֵין סָפֵק שֶׁאַחַר שֶׁשָּׁהָא הָעֶבֶד בְּבֵית אֲדוֹנָיו זְמַן רַב תִּהְיֶה פְּעֻלָּתוֹ יוֹתֵר מֵעֻלָּה מִמָּה שֶׁהָיְתָה בִּתְחִלַּת הִכָּנְסוֹ לַעֲבוֹד, לָכֵךְ אָמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ זְמַן הַרְבֵּה עַד סוֹף זְמַן מִמְכָּרוֹ וְאֵין סָפֵק שֶׁלֹּא הָיְתָה פְּעֻלָּתוֹ עַל אוֹתוֹ הַשִּׁלֵּימוּת שֶׁהָיְתָה עֲתִידָה לִהְיוֹת אִם הָיָה שׁוֹהֶה כָּל הַזְּמַן, מִכָּל מָקוֹם יִגְרַע מִדְּמֵי מֶכֶר כְּפִי כֶּסֶף מִקְנָתוֹ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּשְׁנֵי מַעֲרִכִים נִתְרַבָּה כַּסְפּוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ (קידושין כ).

פסוק נב

וְאִם מְעַט נִשְׁאַר. בְּאֹפֶן שֶׁשְּׂכַר שְׁנֵי הַפְּעָלָה הַטּוֹבָה שֶׁעָבְרוּ עוֹדֵף עַל הָרָאוּי כְּפִי חֶשְׁבּוֹן הַמֶּכֶר, יִגָּרַע הָרָאוּי לִפְעֻלַּת הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין כ) "נִתְמַעֵט כַּסְפּוֹ כְּפִי שְׁנָיו".

פרק כו

פסוק א

לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁתִּשְׁתַּעְבְּדוּ לָאֻמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה זֶה שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לַגּוֹיִם, לֹא תָּמִירוּ כְּבוֹדְכֶם בְּלֹא יוֹעִיל. וְזֶה שֶׁלֹּא יִטְעוּ כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קה.) שֶׁטָּעוּ רַבִּים בְּעֵת הַגּוֹלָה שֶׁאָמְרוּ לַנְּבִיאִים: "עֶבֶד שֶׁמְּכָרוֹ רַבּוֹ וְאִשָּׁה שֶׁגֵּרְשָׁהּ בַּעְלָהּ, כְּלוּם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם?" וְזֶה כִּי אֲפִלּוּ אַחַר כָּל שִׁעְבּוּד אַתֶּם עֲבָדַי, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁהֵשִׁיבוּ הַנְּבִיאִים עַל זֶה כְּאָמְרָם: "דָּוִד עַבְדִּי, נְבוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי, עֶבֶד שֶׁקָּנָה נִכְסִים עֶבֶד לְמִי נִכְסִים לְמִי?"

כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. נִכְסָפִים לְמִי, אֲפִלּוּ בִּימֵי הַשִּׁעְבּוּד, כְּאָמְרוֹ "וְאַף גַּם זֹאת לֹא מְאַסְתִּים" (ויקרא כו:מד), כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

פסוק ב

אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ. אַף בִּימֵי הַשִּׁעְבּוּד, אַף עַל פִּי שֶׁהַמְּנוּחָה בָּהֶם זֵכֶר לַחֳרוּת.

וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ. הַמְּקוֹמוֹת הַמְקֻדָּשִׁים בַּגָּלוּת, וְהֵם בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּאָמְרוֹ (יחזקאל יא:טז) "וָאֱהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעָט", וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כט.) אֵלּוּ בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת.

פסוק ג

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ. חֻקּוֹת הֵם גְּזֵרוֹת מֶלֶךְ שֶׁיִּנְהַג הָאָדָם בָּהֶם בְּהִשְׁתַּדְּלוּת עִסְקֵי חַיָּיו, וְהַהִתְנַהֵג בָּהֶם יִקָּרֵא הֲלִיכָה, כַּאֲמָרוֹ "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (ויקרא יח:ג), וְכֵן "וְאֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם" (ויקרא יח:ד), וְכֵן "בְּחֻקֹּת הַחַיִּים הָלָךְ" (יחזקאל לג:טו).

וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ. הִנֵּה הַשְׁמִירָה בְּמִצְוֹת הִיא הַהַשְׁגָּחָה בְּאֹפֶן עֲשִׂיָתָם וּבִמְכֻוָּן מֵהֶם, וְזֶה בְּעִיּוּן נָאוֹת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "שָׁמוֹר זוֹ מִשְׁנָה". אָמַר אִם כֵּן, אִם תִּתְנַהֲגוּ בְּדַרְכֵי הָאֵל יִתְבָּרַךְ הַנִּכְלָלִים בַּחֵלֶק הַמַּעֲשִׂי בְּתוֹרָתוֹ, וּתְעָנִינוּ בַּמִּצְוֹת לָדַעַת אֹפֶן עֲשִׂיָתָן וְתַכְלִיתָן, וּבָזֶה תַּשְׁלִימוּ כַּוָּנָתוֹ לְהִיוֹתְכֶם בְּצַלְמוֹ כִּדְמוּתוֹ.

וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם. וְאָז יִהְיֶה לָכֶם זֶה הַשְׁלֵמוּת בַּקִּנְיָן בְּאֹפֶן שֶׁתַּעֲשׂוּ אוֹתָם כְּמוֹ פּוֹעֲלִים הַטּוֹב בִּרְצוֹן נַפְשְׁכֶם, לֹא כִּמְצַוִּים וְעוֹשִׂים מִיִּרְאָה, אֲשֶׁר בָּזֶה יִהְיֶה הָעוֹשֶׂה מִתְפַּעֵל בְּצַד מָה, אֲבָל תַּעֲשׂוּ מֵאַהֲבָה חֲפֵצִים בִּרְצוֹן הָאֵל יִתְבָּרַךְ, כְּאָמְרָם (אבות) עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ.

פסוק ז

וּרְדַפְתֶּם אֶת אֹיְבֵיכֶם. חוּץ לִגְבוּלְכֶם.

וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם. לְחֶרֶב, בְּזוּלַת מִלְחַמְתְכֶם, כְּאָמְרוֹ "כִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט, וּבְחַרְבּוֹ כָּל בָּשָׂר, וְרַבּוּ חַלְלֵי ה'" (ישעיהו סו:טז).

פסוק ט

וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם. אַחַר אָבְדָן הָאֻמּוֹת, כְּאָמְרוֹ "כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְכָל הַגּוֹיִם וְאוֹתְךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָלָה" (ירמיהו מו:כח).

וַהֲקִימוֹתִי אֶת בְּרִיתִי. אוֹתוֹ הַבְּרִית שֶׁאָמַרְתִּי "לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ" (בראשית יז:ז).

אִתְּכֶם. אֲקִימֶהוּ עִמָּכֶם בִּזְכוּתְכֶם, לֹא שֶׁאֶזְכֹּר לָכֶם בְּרִית אָבוֹת בִּלְבַד, כְּאָמְרוֹ (יחזקאל לז:כו) "וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם", וּכְאָמְרוֹ (ישעיהו נד:י) "וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט".

פסוק י

וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן. אַחַר שֶׁיִּמְעֲטוּ הָאֻמּוֹת אִכָּרֵיכֶם וְכוֹרְמֵיכֶם, יִרְבֶּה הַדָּגָן שָׁנָה לְשָׁנִים, כְּדֵי שֶׁיַּסְפִּיק הַמְּעַט מִשְּׁאֵרִית הָאֻמּוֹת לְשָׁרְתְכֶם לֶאֱסוֹף תְּבוּאוֹת. וְזוּלַת זֶה תִּתְפַּרְנְסוּ שֶׁלֹּא בְצַעַר, כְּעִנְיַן "יְהִי פִסַּת בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ" (תהלים עב:טז), וּכְאָמְרָם פֶּרֶק בָּתְרָא דִּכְתוּבוֹת "עֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁתּוֹצִיא גְּלֻסְקָאוֹת וּכְלֵי מִלֶּת".

וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ. יִהְיֶה לָכֶם מֵהַנּוֹשָׁן דֵּי צָרְכֵיכֶם, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּאָז שֶׁיִּהְיֶה יָשָׁן תּוֹצִיאוּ מִמֶּנּוּ לְפִלְיטֵי הָאֻמּוֹת לְפַרְנְסָם, כְּאָמְרוֹ (ישעיהו ס:יב) "כִּי הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ". וְהַטַּעַם שֶׁתּוֹצִיאוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַיֵּי נֶפֶשׁ מֵאַרְצְכֶם אֶל הָאֻמּוֹת, הוּא מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר בָּא הֶחָדָשׁ וְלֹא תִדְאֲגוּ שֶׁיֶּחְסַר לָכֶם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה כְּאָמְרָם (בבא בתרא צ) "אֵין מוֹצִיאִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַיֵּי נֶפֶשׁ, כְּגוֹן יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת".

פסוק יא

וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם. תִּשְׁרֶה שְׁכִינָתִי בְּתוֹכְכֶם בְּכָל מָקוֹם שֶׁתִּהְיוּ, כְּמוֹ שֶׁיִּעַד קֹדֶם הָעֶגֶל בְּאָמְרוֹ (שמות כ:כא) "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבֹא אֵלֶיךָ".

וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם. לְעוֹלָם, כְּאָמְרוֹ "לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ" (איכה ד:כב), וְכָאָמְרוֹ "כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר בָּךְ" (ישעיהו נד:ט).

פסוק יב

וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם. עִנְיַן הַמִּתְהַלֵּךְ הוּא הַהוֹלֵךְ אָנָה וְאָנָה, לֹא אֶל מָקוֹם אֶחָד בִּלְבַד. אָמַר אִם כֵּן אֶתְהַלֵּךְ בְּתוֹכְכֶם, כִּי לֹא אֶל מָקוֹם אֶחָד בִּלְבַד יֵרֵד שִׁפַע הַכָּבוֹד, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ, כְּאָמְרוֹ "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם" (שמות כה:ח), כְּלוֹמַר בָּזֶה הָאֹפֶן וּבְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם בִּלְבַד אֶשְׁכּוֹן בְּתוֹכָם. וּבֵאֵר זֶה בְּאָמְרוֹ "אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה" (שמות ל:ו), "וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כט:מג). אֲבָל אֶתְהַלֵּךְ בְּתוֹכְכֶם וְיֵרָאֶה כְּבוֹדִי בְּכָל מָקוֹם שֶׁתִּהְיוּ שָׁם, כִּי אָמְנָם בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיוּ שָׁם צַדִּיקֵי הַדּוֹר, הוּא קָדוֹשׁ מִשְׁפְּנֵי עֶלְיוֹן, שֶׁבּוֹ תִּשָּׁלֵם כַּוָּנָתוֹ, כְּאָמְרוֹ "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, וְאֶל זֶה אַבִּיט, אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ וְחָרֵד עַל דְּבָרִי" (ישעיהו סו:א-ב).

וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים. אֶהְיֶה לֵאלֹהִים מְיוּחָד לָכֶם, לֹא יִהְיֶה לָכֶם אֱלֹהִים וּמַנְהִיג זוּלָתִי. וּבְכֵן יִהְיֶה נִצְחִיּוּת מְצִיאוּתְכֶם מִמֶּנִּי בִּלְתִּי אֶמְצָעִי, וּכְמוֹ שֶׁהוּא לִשְׁאָר הַנִּבְדָּלִים הַנִּצְחִיִּים, בִּהְיוֹתְכֶם אָז בְּצַלְמִי כִּדְמוּתִי כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה הַכַּוָּנָה בִּבְרִיאַת הָאָדָם וּבְמַתַּן תּוֹרָה. וּלְזֶה אָמַר "וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים" (שמות ו:ז), כִּי אָמְנָם בְּמַתַּן תּוֹרָה לוּלֵי הַשְׁחִיתוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה לָשׂוּם אוֹתָם בְּמַעֲלַת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְעוֹלָם הַבָּא שֶׁיִּעֵד בְּזֹאת הַפָּרָשָׁה בְּלִי סָפֵק. אָמְנָם בְּפָרָשַׁת "אַתֶּם נִצָּבִים" (דברים כט:יב) אָמַר שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁיְּקַיְּמֵם אוֹתָם לְעָם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הוּא לֵאלֹהִים, אֲבָל לֹא יֵעֵד שֶׁיִּהְיֶה כֵּן אָז. אֲבָל פְּעֻלַּת הַתְּמִיד שֶׁל מִשְׁכָּן בְּאָמְרוֹ "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים" (שמות כט:מה), יֵעֵד בְּכָל עִנְיַן זֹאת הַפָּרָשָׁה. אֲבָל בִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת אָמַר "לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם", שֶׁתִּהְיֶה כָּל מְגַמַּת פְּנֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רְצוֹנִי וּלְעָבְדֵנִי שְׁכֶם אֶחָד בְּלִי סָפֵק, כְּמוֹ שֶׁרָאוּי שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל עָם לְמַלְכּוֹ בֶּאֱמֶת.

פסוק יג

קוֹמְמִיּוּת. עַל הַפֶּה אֲשֶׁר אָמְרוּ "לְנַפְּשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ" (ישעיהו נא:כג).

פסוק יד

וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי. לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹתַי כִּמְבֹאָר לְמַעְלָה.

וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה. וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא תֵלְכוּ בְּחֻקּוֹתַי, לֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, אֶלָּא תַּעֲשׂוּ מֵהֶם הַנִּרְאֶה בְּעֵינֵיכֶם בִּלְבַד.

פסוק טו

וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ. שֶׁלֹּא בִלְבַד תְּבַטְּלוּם, אֲבָל תִּמְאָסוּ בָם.

וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם. תִּגְעַל אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁמַּקִּיא אָדָם בְּכַוָּנָה מַסְכֶּמֶת, מִבְּלִי אֵין דֶּרֶךְ לְמָאֵס אוֹתָם, בִּהְיוֹת טַעֲמָם נוֹדָע וְהָגוּן.

לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי. וְזֹאת הַגְּעִילָה לַמַּשְׁפָּטִים לֹא תִהְיֶה אֶלָּא כְּדֵי לְפָרֵק מֵעֲלֵיכֶם עֹל כָּל הַמִּצְוֹת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סג:) יוֹדְעִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלֹּא הָיָה בָּהּ מַמָּשׁ, וְלֹא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה אֶלָּא כְּדֵי לְהַתִּיר לָהֶם עֲרָיוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. וְכֵן הֵעִיד הַנָּבִיא בְּאָמְרוֹ (הושע ה:ד) "לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם".

לְהַפְרְכֶם אֶת בְּרִיתִי. כְּדֵי לִהְיוֹת כִּשְׁאָר הָאֻמּוֹת הַמּוֹלְכוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּלִי שׂוּם עֹל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, כְּאָמְרוֹ (יחזקאל כ:לב) "וְהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה, אֲשֶׁר אַתֶּם אוֹמְרִים נִהְיֶה כַגּוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׁרֵת עֵץ וָאָבֶן".

פסוק טז

אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹּאת לָכֶם. אֶעֱשֶׂה מַה שֶּׁחֲשַׁבְתֶּם לַעֲשׂוֹת, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּרִית מוּפָר וּבָטֵל גַּם אִתִּי, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי: שֶׁבִּהְיוֹתְכֶם לִי לְעָם אֶהְיֶה "לָכֶם לֵאלֹהִים" (ויקרא כו:יב), בִּלְתִּי אֶמְצָעִי.

וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בָּהָלָה. אָמַנָּה עֲלֵיכֶם פְּקִידֵי בֶּהָלָה, כְּעִנְיַן "וּלְאֵלֶּה אָמַר בְּאָזְנַי עִבְרוּ בָעִיר אַחֲרָיו וְהַכּוּ, אַל תָּחוֹס עֵינֵיכֶם וְאַל תַּחְמֹלוּ" (יחזקאל ט:ה).

וְאָכְלוּהוּ אוֹיְבֵיכֶם. כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעִנְיָן בִּימֵי הַשּׁוֹפְטִים, כְּאָמְרוֹ "וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל, וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם" (שופטים ו:ג).

פסוק יט

וְשָׁבַרְתִּי אֶת גְּאוֹן עֻזְּכֶם. בְּחָרְבַּן מִשְׁכַּן שִׁילֹה, כְּאָמְרוֹ "וַיִּתֵּן לַשִּׁבְי עֻזּוֹ" (תהלים עח:סא).

פסוק כה

וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב. כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעִנְיָן בִּימֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, כְּאָמְרוֹ "כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל רָעָה, מִבְצְרֵיהֶם תְּשַׁלַּח בָּאֵשׁ וּבַחוּרֵיהֶם בַּחֶרֶב תַּהֲרֹג" (מלכים ב ח:יב).

נוֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית. נוֹקֶמֶת בְּאוֹתָהּ הַנְּקָמָה הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַבְּרִית, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות ל): "אַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלוּ סַנְהֶדְרִין, דִּין אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ".

וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב. כְּעִנְיַן עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר.

פסוק ל

וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם עַל פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם. בִּהְיוֹת הָעִיר בְּמָצוֹר, כְּמוֹ שֶׁסִּפְּרוּ (סנהדרין סג:) עַל אֶלְיָהוּ הַצַּדִּיק שֶׁמָּצָא תִּינוֹק מוּטָל בָּרָעָב, וּכְשֶׁאָמַר לוֹ אֱמוֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְתָחֵיֶה, הֵשִׁיב הַס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם ה', וְהוֹצִיא יְרֵאָתוֹ מֵחֵיקוֹ וּנְשָׁקָהּ וּמֵת עָלֶיהָ.

פסוק לא

וְנָתַתִּי אֶת עָרֵיכֶם חָרְבָּה. עַל יְדֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְשָׁרָיו.

וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. עַל יְדֵי נְבוּזַרְאֲדָן.

וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחוֹחֲכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ בוֹ אָז הַכֹּהֲנִים בְּנֵי צָדוֹק, שֶׁהָיָה קָרְבָּנָם רֵיחַ נִיחוֹחַ בְּלִי סָפֵק, מִכָּל מָקוֹם לֹא הָיָה לְרָצוֹן לְאַשְׁמַת הָעָם.

פסוק לג

וְאֶתְכֶם אָזָרֶה בַגּוֹיִם. בְּלָכְתָּם לְמִצְרַיִם אַחַר הַחֻרְבָּן.

וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב. חֶרֶב נְבוּכַדְנֶצַּר בְּמִצְרַיִם, כְּאָמְרוֹ "הַחֶרֶב אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֵאִים מִמֶּנָּה שָׁם תַּשִּׂיג אֶתְכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (ירמיהו מב:טז).

פסוק לד

אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ. תִּשְׁלַם וְתִפָּרַע.

אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ. שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּאָמְרוֹ "עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הָשַּׁמָּה שָׁבָתָה לְמַלֹּאת שִׁבְעִים שָׁנָה" (דברי הימים ב לו:כא).

פסוק מ

וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם. קְצָתָם, כְּמוֹ דָּנִיֵּאל וְעֶזְרָא וְזוּלָתָם.

פסוק מא

וְהֵבֵאתִי אוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם. כְּשֶׁחָזְרוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוַת כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס, הָיְתָה הָאָרֶץ תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת הָאֻמּוֹת, כְּאָמְרוֹ (נחמיה ט:לו-לז) "וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּה לַאֲבֹתֵינוּ לֶאֱכֹל אֶת פִּרְיָהּ וְאֶת טוּבָהּ, הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֲבָדִים עָלֶיהָ. וּתְבוּאָתָהּ מַרְבָּה לַמְּלָכִים אֲשֶׁר נָתַתָּה עָלֵינוּ בְּחַטֹּאתֵינוּ".

פסוק מב

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי. בְּבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי.

פסוק מג

וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם. בְּחֻרְבָּנוֹ.

פסוק מה

וְזָכַרְתִּי לָהֶם. בְּקִבּוּץ גָּלֻיּוֹת.

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי וְגוֹ' לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים. שֶׁהוֹצֵאתִים כְּדֵי שֶׁאֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים, כְּאָמְרוֹ "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ" (שמות יט:ו). וּמַה שֶּׁהִשְׁחִיתוּ אָז יִתְקַיֵּם אַחַר קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְעוֹלָם הַבָּא.

אֲנִי ה׳. לֹא שִׁנִּיתִי, וְלֹא הָיָה הַקִּלְקוּל זוֹלָתִי מֵהֶם, וַאֲשַׁלֵּם כַּוָּנָתִי בְּסוּר כָּל קִלְקוּלָם לֶעָתִיד לָבוֹא.

פסוק מו

אֵלֶּה הַחֻקִּים. כָּל הַמִּצְווֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ קוֹדֶם שֶׁהִתְחִיל פָּרָשַׁת אִם בְּחֻקֹּתַי, הֵם הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרוֹת שֶׁעֲלֵיהֶם נִכְרַת הַבְּרִית בִּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת, וְזֶה הוּא הַבְּרִית שֶׁהִזְכִּיר בְּאָמְרוֹ "מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב" (דברים כח:סט).

בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁנָּדַר הוּא יִתְעַלֶּה הַבְּרָכוֹת לִכְשֶׁיִּזְכּוּ, וְקִבְּלוּ הֵם הָאָלוֹת אִם לֹא יִזְכּוּ. אֲבָל עֶרְכֵי אָדָם וְדִינֵי הֶקְדֵּשׁ בַּיִת וְשָׂדֶה וּבְכוֹר וַחֲרָמִים וּמַעֲשַׂר בְּהֵמָה, כֻּלָּם נֶאֶמְרוּ אַחַר זֶה הַבְּרִית, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֶמְרוּ גַּם הֵם בְּהַר סִינַי, כְּאָמְרוֹ.

פרק כז

פסוק לד

אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי. אֲבָל לֹא נִתְּנוּ בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּבְרִית.